

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ФІНАНСОВИХ РИНКІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: "Забезпечення фінансової стійкості банків України в умовах воєнного стану"

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, ФМБ-23-1 групи,
спеціальності 072 "Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок",
освітня програма "Управління процесами в сфері банківського бізнесу"

(підпис)

(підпис)
(прізвище, ім'я, по батькові)

Василенко А.А.

Науковий керівник

(підпис)

Береславська Олена Іванівна, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

Береславська Олена Іванівна д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри фінансових ринків та технологій
протокол від « 16 » 01 2025 № 11

Завідувач кафедри

Береславська Олена Іванівна д.е.н., професор

Ірпінь – 2024

Регистрація № 1 05.02.2025р. [підпис]
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 29.01.2025р. [підпис]
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 96 (відмінно) 05.02.2025р. [підпис]
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: [підпис] Бериславська О.І.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: [підпис] Балдуба А.А.
(підпис) (ініціали, прізвище)
[підпис] Пернарківський О.В.
(підпис) (ініціали, прізвище)
[підпис] Підсесонна Л.І.
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ ВИПУСКНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
Доповідь	від 0 до 10	9		05.02.2025р.
Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		Турчишавська О.І.
Знання теоретичного та практичного матеріалу, міння відповідати на питання	від 0 до 25	25		Балдгова А.А.
Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	9		Пернарівський О.В.
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	48		Підгосонна І.Г.
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	96		Тришостка І.О.

Оцінювання кваліфікаційної роботи науковим керівником - 48 балів.

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
96	A	5 (відмінно)	05.02.2025р.	Турчишавська О.І.
				Балдгова А.А.
				Пернарівський О.В.
				Підгосонна І.Г.
				Тришостка І.О.

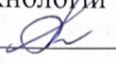
Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

факультет фінансів та цифрових технологій
кафедра фінансових ринків та технологій
спеціальність 072 "Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок"
освітня програма "Управління процесами в сфері банківського бізнесу"

Затверджую

Завідувач кафедри фінансових ринків
та технологій

 О. Береславська
« 12 » листопада 2023

Завдання на кваліфікаційну роботу

Василенку Андрію Андрійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема кваліфікаційної роботи (проекту):

Забезпечення фінансової стійкості банків України в умовах воєнного стану

Затверджена наказом ректора від 26.12 р. 2023 № 1732

2. Строк здачі закінченої роботи 30.10.2024 р.

3. Мета роботи полягає в дослідженні теоретичних засад та практичних аспектів забезпечення фінансової стійкості банків в Україні та визначення основних напрямів посилення стійкості банків в умовах воєнного стану.

Об'єкт дослідження: індикатори фінансової стійкості банків України.

Предмет дослідження: сукупність теоретичних і практичних питань забезпечення фінансової стійкості банків України під час воєнного стану.

Орієнтована база дослідження: вітчизняний досвід процесу забезпечення забезпечення фінансової стійкості банків.

4. Вихідні дані до роботи чинні нормативно-правові та законодавчі акти, наукові статті, офіційні джерела статистики, Інтернет-ресурси, звіти міжнародних організацій.

5. Перелік графічного матеріалу таблиці

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ

1.1. Фінансова стійкість банків: сутність та інструменти забезпечення

1.2. Чинники впливу на фінансову стійкість банків

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Оцінка тенденцій у динаміці показників фінансової стійкості банків

2.2. Аналіз показників ліквідності банків

2.3. Інструменти регулювання ліквідності банків

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1.	2.	3.	4.
1	Підготовка 100 % кваліфікаційної роботи та подання її на перевірку науковому керівнику	30.10.2024р.	30.10.2024р.
2	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника та подання її на повторну перевірку керівнику	15.11.2024р.	15.11.2024р.
3	Попередній захист кваліфікаційної роботи	16-30.12.2024р.	30.12.2024р.
4	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	11-16.12.2024р.	16.12.2024р.
5	Рецензування кваліфікаційної роботи	02-10.01.2025р.	10.01.2025р.
6	Надання кваліфікаційної роботи для перевірки на плагіат	18.11.2024р - 12.12.2024р.	12.12.2024р.
7	ЗАХИСТ	05.02.2025р.	05.02.2025р.

Дата видачі завдання «15» 12 2023р.

Науковий керівник кваліфікаційної
роботи (проекту)

(підпис)

Береславська О.І.

(прізвище, ініціали)

Гарант освітньо-
професійної програми

(підпис)

Береславська О.І.

(прізвище, ініціали)

Завдання до виконання отримав
здобувач вищої освіти

(підпис)

Василенко А.А.

(прізвище, ініціали)

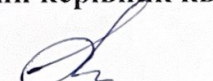
Відгук наукового керівника кваліфікаційної роботи (проєкту)

Кваліфікаційна робота студента групи РВМ-23-1 Василеска А.А. на тему "Звернення фінансової секторної банків України в умовах воєнного стану" є актуальним дослідженням, в якому розкриваються історичні та практичні аспекти функціонування фінансової секторної банків України в умовах воєнного стану. За результатами дослідження запропоновані напрями подальшого розвитку секторної банківської системи в Україні.

Робота відповідає вимогам, встановленим університетом як написання кваліфікаційної роботи і має відповідну науково-практичну значимість.

Висновок роботи Василеска А.А. задовільно на висоту наукового рівня.

Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту)

(підпис)

16.12.2024
(дата)

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу (проєкт)

Кваліфікаційна робота (проєкт) здобувача вищої освіти

Василеска А.А.

(прізвище, ініціали)

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «10» листопада 2024 № 10 допущена/не допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

(підпис)

Григорівська О.І.
(прізвище, ініціали)

РЕЦЕНЗІЯ
на кваліфікаційну роботу (проект)
здобувача вищої освіти Державного податкового університету
Василенко Андрія Андрійовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

Забезпечення фінансової стійкості банків України в
умовах воєнного стану
(назва теми)

Банківський сектор є складовою фінансового сектора будь-якої країни. Він забезпечує економіку грошима, які акумулює від позичальників, формує потужні фінансові потоки і спрямовує їх у інвестиції для розвитку країни. На фоні воєнних дій, які тривають в Україні вже майже три роки, одним з головних завдань центрального банку є забезпечення фінансової стійкості банківського сектору. Таке завдання можливо реалізувати тільки у поєднанні дій Національного банку України як регулятора, який формує умови та відповідні нормативи для банків, та топ-менеджменту самого банку, який дотримується цих нормативів з метою забезпечення фінансової стійкості окремого банку.

Науково-практична значимість результатів, які були одержані у процесі дослідження тематики дипломної роботи, полягає в оцінці та аналізі практичного досвіду щодо забезпечення фінансової стійкості банків в умовах воєнного стану.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. Робота вирізняється глибоким аналізом. Автор чітко структурує матеріал, наводячи порівняльні таблиці щодо характеристик фінансової стійкості та платоспроможності банків. Дослідження підкріплене статистичними даними, графіками та діаграмами, що ілюструють динаміку фінансової стійкості банків. Таблиці й графіки виконані якісно та дозволяють легко сприймати представлену інформацію.

Наявність недоліків. Серед недоліків роботи є недостатня увага до аналізу фінансової стійкості приватних банківських установ.

Загальний висновок і оцінка роботи. Дипломна робота демонструє високий рівень теоретичної та практичної підготовки здобувача, його здатність аналізувати актуальні проблеми та пропонувати ефективні рішення. Тема є надзвичайно актуальною, висновки – практично значущими, а запропоновані рекомендації можуть бути корисними для банківських установ.

Рецензент

(науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи)

(підпис, М.П.)

(ініціали, прізвище)

« 24 » грудня 2024 р.

АНОТАЦІЯ

Забезпечення фінансової стійкості банків України в умовах воєнного стану

Мета роботи полягає у дослідженні теоретичних засад та практичних аспектів забезпечення фінансової стійкості банків в Україні та визначення основних напрямів посилення стійкості банків в умовах воєнного стану.

Завданнями роботи є: розглянути сутність та інструменти забезпечення фінансової стійкості банків; дослідити зовнішні та внутрішні чинники впливу на фінансову стійкість банків; здійснити оцінку тенденцій у динаміці показників фінансової стійкості банків в Україні під час воєнного стану; проаналізувати показники ліквідності банків; розглянути інструменти регулювання ліквідності банків; визначити основні напрями посилення фінансової стійкості банків України в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних питань забезпечення фінансової стійкості банків України під час воєнного стану.

Об'єктом дослідження є індикатори фінансової стійкості банків України.

Базою дослідження є вітчизняний досвід процесу забезпечення забезпечення фінансової стійкості банків.

Кваліфікаційна робота містить 67 сторінок, 13 таблиць, список використаних джерел з 42 найменувань та 3 додатки.

Ключові слова: фінансова стійкість банків, індикатори фінансової стійкості, банківський сектор, банки, капітал банків, ліквідність, платоспроможність, банківські ризики, НБУ, регулятор.

Рік виконання дипломної роботи – 2023-2024 р.р.

Рік захисту роботи – 2025 р.

ABSTRACT

Ensuring the financial stability of Ukrainian banks in conditions of martial law

The purpose of the work is to study the theoretical foundations and practical aspects of ensuring the financial stability of banks in Ukraine and to determine the main directions of strengthening the stability of banks in conditions of martial law.

The objectives of the work are: to consider the essence and tools for ensuring the financial stability of banks; to investigate external and internal factors influencing the financial stability of banks; to assess trends in the dynamics of financial stability indicators of banks in Ukraine during martial law; to analyze bank liquidity indicators; to consider tools for regulating bank liquidity; to determine the main directions of strengthening the financial stability of Ukrainian banks during martial law.

The subject of the study is a set of theoretical and practical issues of ensuring the financial stability of Ukrainian banks during martial law.

The object of the study is indicators of the financial stability of Ukrainian banks.

The basis of the study is the domestic experience of the process of ensuring the financial stability of banks.

The qualification work contains 67 pages, 13 tables, a list of sources used with 42 names and 3 appendices.

Keywords: financial stability of banks, indicators of financial stability, banking sector, banks, bank capital, liquidity, solvency, banking risks, NBU, regulator.

Year of completion of the thesis – 2023-2024

Year of defense of the work – 2025.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9-11
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ.....	12-26
1.1. Фінансова стійкість банків: сутність та інструменти забезпечення.....	12-20
1.2. Чинники впливу на фінансову стійкість банків.....	20-26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	27-49
2.1. Оцінка тенденцій у динаміці показників фінансової стійкості банків.....	27-36
2.2. Аналіз показників ліквідності банків.....	36-44
2.3. Інструменти регулювання ліквідності банків.....	44-49
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ....	50-55
ВИСНОВКИ.....	56-58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59-64
ДОДАТКИ.....	65-67

ВСТУП

Банківський сектор є складовою фінансового сектора будь-якої країни. Він забезпечує економіку грошима, які акумулює від позичальників, формує потужні фінансові потоки і спрямовує їх у інвестиції для розвитку країни. На фоні воєнних дій, які тривають в Україні вже майже три роки, одним з головних завдань центрального банку є забезпечення фінансової стійкості банківського сектору. Таке завдання можливо реалізувати тільки у поєднанні дій Національного банку України як регулятора, який формує умови та відповідні нормативи для банків, та топ-менеджменту самого банку, який дотримується цих нормативів з метою забезпечення фінансової стійкості окремого банку. Синергетика діяльності регулятора та банку є передумовою розвитку та стійкості банківського сектору, стабільності національної грошової одиниці та зниження інфляційних процесів в країні.

Незважаючи на значну увагу науковців і практиків до визначення стану фінансової стійкості банківських установ і розроблення методологічних та методичних підходів до його оцінки, в основному це питання досліджувалося на основі здійснення аналізу індикаторів фінансової стійкості, які були визначені до поточного 2024 року. При цьому слід зазначити, що підходи до оцінки якості даних індикаторів значно різнилися. Отримання Україною статусу кандидата у Європейський Союз, зумовили Національний банк України з середини поточного року запровадити нові індикатори фінансової стійкості для вітчизняних банків та банків іноземних банківських груп, розроблені і рекомендовані Міжнародним валютним фондом та Базельським комітетом з питань банківського нагляду. Тому у цьому дослідженні вже розглядаються питання оцінки фінансової стійкості банків в Україні за новими індикаторами.

Питання фінансової стійкості банків через призму різних аспектів в цілому досліджувалися такими відомими вітчизняними науковцями, як: О. Береславська, В. Дзюблюк, Ж. Довгань, В. Міщенко, С. Науменкова, В. Рисін, В. Кочетков, Н. Шелудько. Специфіку стійкості банків під час воєнного стану досліджували такі науковці, як: У. Грудзевич, Н. Дребот, О. Неізнана, Я. Мазутка та інші.

У цьому дослідженні основна увага була зосереджена на питання дослідження чинників, що впливають на фінансову стійкість банків, а також оцінки та проведення аналізу новітніх індикаторів фінансової стійкості та питанням ліквідності банківського сектору.

Метою даної роботи є дослідження теоретичних засад та практичних аспектів забезпечення фінансової стійкості банків в Україні та визначення основних напрямів посилення стійкості банків в умовах воєнного стану.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання дослідження:

- розглянути сутність та інструменти забезпечення фінансової стійкості банків;
- дослідити зовнішні та внутрішні чинники впливу на фінансову стійкість банків;
- здійснити оцінку тенденцій у динаміці показників фінансової стійкості банків в Україні під час воєнного стану;
- проаналізувати показники ліквідності банків;
- розглянути інструменти регулювання ліквідності банків;
- визначити основні напрями посилення фінансової стійкості банків України в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є індикатори фінансової стійкості банків України.

База дослідження — вітчизняний досвід процесу забезпечення забезпечення фінансової стійкості банків.

Предмет дослідження — сукупність теоретичних і практичних питань забезпечення фінансової стійкості банків України під час воєнного стану.

Методи дослідження. Методологічною основою дипломної роботи є система методів основа диплома сформована системою методів діалектичної логіки та наукового пізнання — для розгляду теоретичних засад забезпечення фінансової стійкості банків; індукції та дедукції, порівняння, групування, економіко-статистичного аналізу — для оцінки тенденцій у динаміці показників фінансової стійкості банків під час воєнного стану; узагальнення та експертних оцінок — для визначення основних напрямів посилення фінансової стійкості банків України в умовах воєнного стану.

Науково-практична значимість результатів, які були одержані у процесі дослідження тематики дипломної роботи, полягає в оцінці та аналізі практичного досвіду щодо забезпечення фінансової стійкості банків в умовах воєнного стану.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ

1.1. Фінансова стійкість банків: сутність та інструменти забезпечення.

Діяльність банків можна вважати ефективною, якщо їх клієнти не сумніваються в їх платоспроможності та фінансовій стійкості, на які постійно впливають різні чинники. Процеси цифровізації, які спостерігаються також в банківському секторі, зумовлюють банки впроваджувати все нові й нові технології для покращення використання онлайн-банкінгу, розширення спектру послуг віддаленого доступу тощо. Незважаючи на такі вагомні переваги у наданні сучасних банківських послуг, вагомим аргументом у виборі банку клієнтом залишається безпека, що особливо важливо в умовах фінансової нестабільності, а особливо у воєнний час.

У цьому контексті набуває вагомого значення проблема забезпечення фінансової стійкості банків. Узагальнення підходів та трактувань поняття “фінансова стійкість банків” показало, що в сучасній економічній літературі дотепер немає єдиного визначення даного терміна стосовно банківської діяльності. Однак, перш ніж розглянути сутнісні характеристики даного поняття, необхідно дослідити наявні підходи до його змісту з точки зору діяльності банку як організації.

У теорії фінансового менеджменту можна знайти різні визначення терміна “фінансова стійкість організації”. Звернемося до деяких із них.

Так, Непочатенко О. О., Пташник С. А. зазначають, що: “...фінансова стійкість – такий стан фінансових ресурсів підприємства, а також їх розподіл та використання, які забезпечують розвиток підприємства на основі зростання прибутку та капіталу за збереження платоспроможності та кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику” [1].

Салькова І.Ю., Санцевич В.О. трактують фінансову стійкість як: “... стан фінансів господарюючого суб’єкта, який характеризується: певним набором фінансових показників; фінансовою незалежністю від зовнішніх позикових джерел; здатністю підприємства маневрувати фінансовими ресурсами; наявністю необхідної суми власних засобів для забезпечення основних видів діяльності” [2].

Журавльова І. у своєму дослідженні пише: “... Сутність фінансової стійкості розцінюється як сила імунітету економіки організації до впливу різних внутрішніх та зовнішніх негативних економічних факторів, які порушують нормальну відтворювальну діяльність з погляду її фінансової складової” [3].

Причепя І. В., Михайлова М. О. Висловлюють думку: “... що найбільш оптимальним є наступне визначення фінансової стійкості: такий загальний фінансовий стан підприємства, у якому забезпечується стабільно високий результат функціонування” [4]. Сподіна А. О., Тарасенко І. О. Під терміном фінансова стійкість розуміють: “... стабільного перевищення доходів витратами. Вона забезпечує вільне маневрування грошовими коштами підприємства та шляхом ефективного їх використання сприяє безперебійного процесу виробництва та реалізації продукції” [5].

Таким чином, можна виділити декілька підходів, які загалом не суперечать один одному і доповнюють, розширюючи розуміння цього терміна.

Перший підхід – результативний. Він визначає фінансову стійкість з погляду позитивних фінансових результатів діяльності підприємства (зростання прибутку та капіталу банку), що у результаті дозволяє йому забезпечувати свої зобов’язання за рахунок власних джерел.

Другий підхід – ресурсний. Він визначає фінансову стійкість як володіння підприємством достатнім обсягом фінансових ресурсів (у тому числа при настанні несприятливих подій) для ведення нормальної виробничої діяльності. У деяких випадках автори доповнюють це визначення умовою незалежності фінансових ресурсів підприємства від зовнішніх джерел.

Третій підхід – захисний. Він визначає фінансову стійкість як здатність організації протистояти негативним факторам внутрішнього та зовнішнього середовища, маючи переважно власними коштами.

Виходячи з отриманих висновків, можна виділити такі умови підтримки фінансової стійкості організації: по-перше, наявність достатніх фінансових ресурсів, що дозволяють у будь-який час здійснювати безперебійну діяльність підприємства; по-друге, переважання у структурі фінансових ресурсів підприємства власних коштів, частка яких у розмірі понад 50% дозволяє отримати незалежність від зовнішніх позик.

Застосовуючи запропоновані умови фінансової стійкості до діяльності банку, можна вказати, що їх використання повною мірою неможливе. У зв'язку з цим стають актуальними дослідження фінансової стійкості банків та визначення притаманних їй ознак. Незважаючи на те, що цей термін часто використовується в наукових працях та офіційних документах, що регламентують діяльність комерційних кредитних організацій, дотепер у літературі не представлено його повного та однозначного визначення.

Так, В. Рисін вважає: “...що фінансова стійкість як ключова характеристика стану банку визначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням ресурсів і активів банку за умови підтримки на оптимальному рівні ліквідності, платоспроможності, забезпечення зростання прибутку та мінімізації ризиків” [6].

О. Вовченко, С. Єгоричова трактують фінансову стабільність банку : “...здатність банку забезпечувати рівноважний стан у довгостроковій перспективі завдяки протидії/адаптації/абсорбуванню внутрішніх та зовнішніх шоків на основі використання проактивного підходу до виявлення та мінімізації загроз його функціонуванню; утримувати у часі безперервність, ефективність та фінансову результативність функціонування; забезпечувати стійкий цілеспрямований фінансовий розвиток шляхом завчасної адаптації до об'єктивних трансформацій економічного середовища шляхом комплексного інтегрування ризик-орієнтованого підходу та використання передових,

новітніх методів до управління діяльністю банку у розрізі всіх його бізнес-процесів” [7, с. 23].

І. Семенча, Ю. Горбунова у своїх дослідженнях приходять до висновку, що: “... стійкість банку треба розуміти як системну здатність комерційного банку, що зумовлена дотриманням збалансованості, взаємозв’язку і взаємоузгодженості фінансових та організаційних елементів. Стійкість відображає здатність банку у динамічних умовах ринкового середовища витримувати непередбачені втрати й забезпечує досягнення тактичних і стратегічних цілей” [8, с. 23].

Узагальнення підходів науковців до розуміння сутності поняття “фінансова стійкість” можна зробити висновок, що дане поняття визначають як із позицій вузького розуміння (ліквідність, платоспроможність банку), так і позицій широкого розуміння – відновлення свого стану після впливу різних дестабілізуючих факторів (під відновленням стану розуміється здатність банку повернутися в колишнє положення, продовжуючи виконувати свої функції та досягати поставлених цілей та завдань).

Для формулювання власного підходу до визначення сутності поняття “фінансова стійкість банку” за необхідне вважаємо, в першу чергу, показати, що ліквідність, кредитоспроможність, платоспроможність та фінансова стійкість – це не тотожні поняття, а лише взаємопов’язані стани банку, що визначають одне одного. Банк вважається кредитоспроможним, якщо має можливість мобілізувати в певний момент часу ту суму коштів з різних джерел, яка дозволяє йому виконати зобов’язання перед кредиторами.

В основі кредитоспроможності банку лежить його платоспроможність, тобто здатність банку в заданий законодавством або договірними умовами момент часу виконувати свої платіжні зобов’язання, що, у свою чергу, визначається ліквідністю банку (здатністю своєчасно та без втрат отримувати грошові кошти, які раніше розміщені в активах).

Отже, маємо можливість визначити наступну схему взаємозв'язку досліджуваних понять, які описують здатність банку виконувати свої зобов'язання. Так як в основі даних понять лежить ліквідність, для опису фінансової стійкості комерційного банку достатньо використовувати цей термін, який визначає здатність банку своєчасно та в повному обсязі покривати свої зобов'язання.

Другою важливою умовою фінансової стійкості є виконання банком своїх функцій, незважаючи на вплив негативних факторів. До основних функцій банку, що визначають специфіку його діяльності як фінансового посередника, відносять:

- приймати грошові вклади від клієнтів та повертати вклади;
- надавати клієнтам позички і створювати нові платіжні засоби;
- здійснювати розрахунки між клієнтами.

Стійким вважатиметься той банк, який при настанні несприятливих подій не змінить основних параметрів своєї діяльності і це не призведе до відтоку депозитів з рахунків та зростання простроченої заборгованості за кредитами в цьому банку. Таким чином, фінансову стійкість банку необхідно розглядати у двох аспектах: 1) з точки зору самого банку (виконання ним зазначених вище функцій); 2) з позиції клієнтів, які не повинні змінювати якість своїх взаємовідносин з банком, незважаючи на зміну умов його функціонування.

У контексті розглянутого вище, можна дати наступне визначення фінансової стійкості комерційного банку. Фінансова стійкість банку — це такий стан, за якого він у будь-який момент часу, володіючи необхідною ліквідністю та достатністю власного капіталу, здатний одночасно зберігати свої основні параметри діяльності (прибуток, капітал), виконувати основні функції з акумулювання грошових коштів клієнтів, акумулювати їх у великі потоки та спрямовувати їх як в кредити, так і в інші фінансові активи, а також здійснювати розрахунково-касові операції клієнтів.

Підсумовуючи зазначене вище, сутнісні характеристики фінансової стійкості банку засвідчують, що це — динамічна, інтегральна характеристика здатності банку як системи трансформації ресурсів і ризиків повноцінно виконувати свої функції з урахуванням існуючого балансу економічних інтересів, протистояти впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Погоджуючись із таким трактуванням поняття “фінансова стійкість банку”, можемо визначити напрямки її оцінки, які зумовлені поточними соціально-економічними реаліями, що сформувалися на теперішній час. До них відносяться: 1) оперативний моніторинг макроекономічної ситуації, а також тенденцій розвитку банківського сектору; 2) оперативний моніторинг діяльності банку (зміни клієнтської бази, умов залучення коштів та надання кредитів); 2) аналіз банківської звітності та вивчення динаміки змін основних показників діяльності банку (перевірка дотримання нормативів НБУ, побудова діаграм та моделей ліквідності, формування стратегії розвитку банку). В цілому, узагальненими показниками оцінки фінансової стійкості банків в сучасних умовах є їх платоспроможність та ліквідність. Ці показники тісно взаємопов’язані, так як основою платоспроможності банків є їх ліквідність. Проте платоспроможність залежить не лише від ліквідності, а й від низки інших факторів, які детально розглядатимуться у наступному підпункті нашої роботи.

Забезпечення фінансової стійкості банку відбувається шляхом розробленого регулятором (центральним банком) певного інструментарію, який полягає в оцінці платоспроможності та ліквідності через низку специфічних індикаторів. Ці індикатори представляють собою нормативи, які через певний часовий період переглядаються. Основою для перегляду є фінансові та банківські кризи, які відбуваються на національному та світовому рівнях. Остання банківська криза, що спостерігалася в Україні, показала, що вітчизняний банківський сектор потребує більш жорстких вимог до рівня капіталу, оцінки ризиків та ліквідності і що попередні індикатори фінансової стійкості вже не відповідають реаліям сьогодення. Нагадаємо, що до початку

2016 року, НБУ для оцінки діяльності банків використовував, як зазначають Чхеайло А., Кухар Д. такі індикатори: “...I-1 – співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів; I-2 – співвідношення регулятивного капіталу 1 рівня до зважених за ризиком активів; I-3 – співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу; I-4 – співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів; I-6 – норма прибутку на активи; I-7 – норма прибутку на капітал; I-8 – співвідношення процентної маржі до валового доходу; I-9 – співвідношення непроцентних витрат до валового доходу; I-10 – співвідношення ліквідних активів до сукупних активів; I-11 – співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов’язань” [9].

Асоційоване членство України в Європейському союзі та перехід до процесу набуття повноправного суб’єкта ЄС створило умови для імплементації у вітчизняну банківську систему індикаторів фінансової стійкості банків, розроблених та рекомендованих до впровадження Міжнародним валютним фондом (МВФ).

Індикатори фінансової стійкості – це показники поточного фінансового стану і стійкості фінансових установ країни із сектору депозитних корпорацій, страхових корпорацій, пенсійних фондів та інших фінансових корпорацій в цілому. Індикатори фінансової стійкості дають уявлення про ринки, на яких здійснюють свою діяльність фінансові установи. Починаючи з 2024 року НБУ запровадив наступні індикатори фінансової стійкості банків: 1) капітал 1 рівня до зважених за ризики активів; 2) капітал 1 рівня до активів; 3) непрацюючі кредити без урахування резервів до капіталу; 4) непрацюючі кредити до сукупних валових кредитів; 5) норма прибутку на активи; 6) ліквідні активи до короткострокових зобов’язань; 7) чиста відкрита позиція в іноземній валюті до капіталу; 8) ціни на житлову нерухомість.

На сайті Національного банку України є вкладка, на якій представлена статистика індикаторів фінансової стійкості, що є напрямом економічної статистики. НБУ зазначає, що: “... Ця статистика враховує сукупний вплив різних факторів і заповнює прогалину між макроекономічною статистикою і

мікропруденційними даними. Інформація поширюється в наборі даних “Індикатори фінансової стійкості (Financial Soundness Indicators)” на сторінці МВФ з доступу до макроекономічних і фінансових даних у мережі Інтернет за посиланням <https://data.imf.org/?sk=51B096FA-2CD2-40C2-8D09-0699CC1764DA> [10].

Набір даних України з інформацією про індикатори фінансової стійкості включає таблиці даних та метаданих. Таблиці даних містять інформацію: (1) про основні індикатори фінансової стійкості депозитних корпорацій (банків) щодо достатності капіталу, якості активів, прибутку та рентабельності, ліквідності, чутливості до ринкового ризику і додаткові індикатори фінансової стійкості депозитних корпорацій, а також звіти з показниками для їх складання; (2) про додаткові індикатори фінансової стійкості інших фінансових корпорацій (учасників ринку небанківських фінансових послуг), а також звіти з показниками для їх складання. Таблиці метаданих містять опис методологічних аспектів складання індикаторів фінансової стійкості, інформацію про структуру сектору депозитних корпорацій та сектору інших фінансових корпорацій. Індикатори фінансової стійкості розраховуються і поширюються для використання в макропруденційному аналізі. Такий аналіз містить оцінку та контроль за сильними сторонами та вразливими місцями фінансових систем з метою підвищення фінансової стійкості, зокрема зниження імовірності краху фінансової системи. Індикатори фінансової стійкості складаються на підставі даних балансової звітності банків, даних банківського нагляду та звітності учасників ринку небанківських фінансових послуг, а також даних про ціни на ринку нерухомості, відповідно до методології, викладеної в Керівництві зі складання індикаторів фінансової стійкості (МВФ, 2019). Дані поширюються за 18 основними показниками сектору депозитних корпорацій та 31 додатковими ІФС, з яких 12 сектору депозитних корпорацій, 6 сектору інших фінансових корпорацій, 8 страхових компаній, 2 пенсійних фондів та 3 ринку нерухомості” [10].

Підсумовуючи наше дослідження зазначимо, що фінансова стійкість банків представляє собою інтегральну характеристику здатності банків ефективно здійснювати свою діяльність, бути прибутковими, платоспроможними та ліквідними і знаходити консенсус інтересів держави, самого банку та його клієнтів. Аналіз фінансової стійкості банків здійснюється через низку новітніх індикаторів.

1.2. Чинники впливу на фінансову стійкість банків

Фінансова стійкість банку, як зазначалося у попередньому підрозділі, характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки його платоспроможності та ліквідності, а також прибутковою діяльністю бізнесу. Все це впливає на стабільну роботу банку, яка означає його здатність виконувати свої зобов'язання та забезпечувати рентабельність на рівні, достатньому для нормального функціонування в конкурентному середовищі.

З огляду на те, що фінансову стійкість можуть впливати не лише внутрішні чинники, пов'язані з діяльністю самого банку, а також зовнішні, які також здійснюють свій внесок у стабільну роботу банківської системи в цілому, та окремого банку, зокрема.

Дослідженню чинників, що впливають на фінансову стійкість банку, присвячена велика чисельність праць вітчизняних науковців. Зокрема, В.Рисін "...класифікував зовнішні чинники, серед яких визначив головними такі: економічні, глобалізаційні, фінансові, політичні, соціальні" [6]. Науковець зазначає, що: "...серед екзогенних факторів велике значення мають економічні та глобалізаційні фактори. Загальна економічна ситуація визначається такими параметрами, як стан платіжного балансу країни, інвестиційний клімат, стан реального сектора економіки, масштаби тіньової економіки, рівень оновлення виробничих потужностей. Глобалізаційні процеси у світовій економіці призвели до виникнення глобалізованого фінансового ринку, що прискорило

поширення кризових явищ... Вплив фінансових факторів визначається попитом і пропозицією грошової маси, темпами інфляції та інфляційними очікуваннями, вартістю і графіком обслуговування державного боргу, рівнем доходів на ринку цінних паперів, курсом національної валюти, грошовою емісією, і напрям монетарної політики центрального банку. Важливість політичних факторів полягає насамперед у створенні сприятливого середовища для розвитку банківського сектору та рівних умов на фінансовому ринку, ефективної законодавчої та нормативної бази. Незаперечно, що досягнення фінансової стабільності в банківському секторі неможливе без соціальної стабільності та відповідної соціальної політики держави” [6].

О. Береславська до зовнішніх чинників впливу на фінансову стійкість банків відносить наступні: “... несприятлива економічна ситуація, яка призвела до сильного погіршення якості активів банків, зокрема: стрімке зниження ВВП, різка девальвація гривні та висока інфляція, втрата частини території країни, що спричинило підвищення прострочення за кредитами як корпоративних позичальників, так і населення; втрата довіри до банківської системи “ [14, с 45].

Зазначимо, що особливо негативний вплив на фінансову стійкість банків здійснює інфляція та девальвація. Інфляція діє на банківський сектор за кількома напрямками: через процентні ставки, втечу національних капіталів за кордон, послаблення стимулів для збереження та нагромадження коштів в банках, що призводить до звуження депозитної бази, зміни структури активних і пасивних операції. Під час інфляції банківські активи можуть швидко зростати у ціні, навіть у реальному вираженні, може зростати й прибуток банків, якщо їм вдається підтримувати на високому рівень процентної маржу.

Девальвація національної валюти також здійснює суттєвий негативний вплив на фінансову стійкість банків, так як поряд з інфляцією суттєво послабляє мотиви для нагромадження коштів в місцевій валюті, веде до

дострокового зняття коштів з депозитних рахунків та їх конвертацію в іноземну валюту, до підвищує рівень доларизації фінансового сектора країни.

Якщо ж в країні реалізується політика фіксованого валютного курсу, це також породжує негативні тенденції у банківському секторі. Зокрема, фіксований валютний курс, що використовується з метою стабілізації цін, при підтримці на штучно високому рівні призводить, зазвичай, до виснаження валютних резервів центрального банку. В цьому випадку загострюються проблеми обслуговування зовнішнього боргу, активізується тіньовий валютний ринок, процентні ставки досягають надзвичайно високого рівня, погіршується платоспроможність позичальників. Розуміючи такі руйнівні впливи на банківський сектор та економіку в цілому, Національний банк України (НБУ) перейшов на початку 2023 року до політики регульованого валютного курсу гривні. Нагадаємо, що на початку воєнної агресії росії проти України, НБУ ввів режим фіксованого курсу гривні, який у короткостроковому періоді дозволив стабілізувати ситуацію як в країні, так і у вітчизняному банківському секторі.

До переліку зовнішніх чинників, які впливають на фінансову стійкість банків, на наш погляд, можливо додати ринкову динаміку на світових фінансових ринках. Так, глобалізація фінансів та дедалі зростання обсягів та зацікавленості бізнесу ринками цінних паперів замість банків для мобілізації коштів різко змінюють ринкову динаміку. Транзакційні витрати зведені до мінімуму, і величезний обсяг операцій може здійснюватися за короткий час. Стійкі масові угоди купівлі чи продажу, що мають місце при так званій стадній поведінці, можуть загострювати стрибки цін. Стадна поведінка може також призвести до того, що проблеми, що виникли на нестійкому ринку, будуть перенесені на стійкі ринки, якщо інвестори визнають — обґрунтовано чи необґрунтовано, — що між цими ринками існує схожість. Тобто, розширення обсягів операцій з цінними паперами потенційно може вплинути на приплив депозитів в банки, тобто опосередковано вплинути на співвідношення активних і пасивних операцій банків.

Узагальнення наукових підходів до класифікації та аналізу зовнішніх чинників впливу на фінансову стійкість банків дозволив виокремити ще один чинник впливу, який може виникнути як у фінансовому секторі в цілому, так і в банківській системі, зокрема. Це — системний ризик [12, 13].

Як показує міжнародна практика фінансових криз, системний ризик перемістився з банківського сектора в галузь ринків капіталу та похідних фінансових інструментів, і в даний час йому піддаються приватні платіжні системи розрахунків та клірингові палати. Державним наглядовим органам може бути важче його виявити, враховуючи зростаючий розрив у технологіях та базі знань між органами регулювання та регульованими установами. Фінансові технології, які швидко впроваджуються у приватний бізнес та зростаюча конкуренція при наданні фінансових послуг змушують приватні фінансові фірми пристосовуватися до структурних змін значно швидше, чим на них можуть реагувати органи нагляду та регулювання.

Фактори системного ризику та вразливості можуть бути ендегенними, тобто зароджуватися всередині фінансової системи, та екзогенними — наприклад, походити із реальної економіки. Різні види ризику вимагають вжиття різних заходів політики. Розмір та ймовірність ендегенних диспропорцій зазвичай можуть коригуватися державними регуляторами. Зовнішні дисбаланси, навпаки, складніше контролювати, і на них можна впливати лише заходами макроекономічної політики, ефект яких позначається у довгостроковому періоді.

У разі зовнішніх дисбалансів заходи економічної політики в основному можуть лише обмежувати вплив, що чиниться на фінансову систему, наприклад, шляхом підтримки здатності системи справлятися з потрясіннями та підключення резервних механізмів для захисту життєво важливої інформації. Такі заходи дозволили фінансовим ринкам багатьох розвинених країн пережити кризовий стан з мінімальними довгостроковими збитками. Ендегенні ризики можуть виникати у будь-якому з наступних трьох елементів фінансової системи: інститутах, ринках та інфраструктурі (див. таблицю 1).

1) Проблеми можуть виникнути в одній з фінансових установ і потім поширюватися на інші складові фінансової системи, або вони можуть починатися одночасно в декількох установах, оскільки ті схильні до однакових ризиків.

2) Ринки схильні до таких ризиків, як невиконання зобов'язань контрагентами, невідповідності в цінах на активи, масовий вплив учасників з ринків та виникнення ланцюгових реакцій.

Таблиця 1

Чинники фінансової нестабільності банків

Внутрішні (ендогенні)	Зовнішні (екзогенні)
Пов'язані з інститутами Фінансові ризики: -кредитний; -ринковий; -ліквідності; -процентний; -валютний. Операційний ризик: -слабкість інформаційної технології; -ризик для репутації; -ризик, пов'язаний із діловою стратегією; -ризик, пов'язаний із концентрацією активів; -ризик недостатності капіталу.	Макроекономічні дисбаланси Ризик, пов'язаний з економічним середовищем Диспропорції у політиці
Пов'язані з ринками -ризик невиконання зобов'язань контрагентами -невідповідність у цінах на активи - політичні події -банкрутство великих інституцій: • втрата кредитоспроможності • втрата ліквідності -ефект ланцюгової реакції	Події Стихійні лиха Політична турбулентність Банкрутство великих фінансових (депозитних) установ Воєнний стан Війна
Пов'язані з інфраструктурою Ризик для систем розрахунків та платежів Вразливість: • правової системи; • системи регулювання; • системи бухгалтерського обліку; • системи нагляду. Підриг довіри, що веде до масового впливу учасників з ринків. Ефект доміно.	

Джерело: авторські розробки.

3) Проблеми, що виникають у фінансових установах (наприклад, зумовлені невдалим проведенням операцій, ризиком, пов'язаним із концентрацією активів, та ефектом доміно (банківський та страховий сектори), можуть викликати проблеми у фінансовій інфраструктурі наприклад, у системі розрахунків та платежів, які будуть мати більш глибокі наслідки для фінансової системи. Або ж уразливість інфраструктури — наприклад, системи бухгалтерського обліку, яке може призвести до банкрутства інституцій.

Екзогенні ризики викликають проблеми, що виникають за рамками фінансової системи. Фінансова стабільність, як зазначалося вище, чутлива до зовнішніх потрясінь, таких як стихійні лиха, зміни в умовах торгівлі країни, політичні події, коливання цін на зовнішніх товарних ринках, технологічні нововведення, різкі зміни у настрої ринку тощо. Макроекономічні події, такі як банкрутство великої компанії, можуть підривати довіру ринку та породжувати диспропорції, які позначаються на всій фінансовій системі.

Контекст нашого дослідження передбачає розглянути внутрішні чинники, притаманні банківському сектору, які можуть негативно впливати на фінансову стійкість банків. В. Рисін до внутрішніх (ендогенних) чинників відносить: "...фінансово-економічні, пов'язані із забезпеченням ефективного управління активами і пасивами банку, ліквідності та належного рівня капіталізації; організаційно-функціональні, серед яких рівень банківського менеджменту, якість банківської стратегії, рівень професійної кваліфікації персоналу та ін. Акцентуємо увагу також на юридичних чинниках, що стосуються дотримання банком чинних регулятивних вимог та вимог законодавства, зокрема у сфері протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Ключову роль у забезпеченні фінансової стійкості сучасного банку відіграють інформаційно-технологічні чинники – програмне забезпечення, наявність платформи інтернет та мобільного банкінгу, системи захисту даних тощо" [6].

О. Береславська до внутрішніх чинників впливу на фінансову стійкість банків відносить наступні: “...невиконання взятих на себе зобов’язань перед вкладниками або кредиторами; недостатній обсяг власного капіталу; орієнтація кредитної політики на високо ризиковані операції, які пов’язані з розміщенням коштів у низькоякісні активи; порушення законодавства про легалізацію доходів, отриманих незаконним шляхом; відплив депозитів з банківських установ та вкладення коштів у іноземну валюту; недостовірна фінансова та інша звітність, що надається НБУ” [14, с.45].

Н. Вядрова у своєму дослідженні наводить перелік внутрішніх чинників, що негативно впливають на фінансову стійкість банків. Зокрема, - це “...1) дефіцит довгострокових та короткострокових фінансових ресурсів, що обмежує виконання банками своїх зобов’язань та не дозволяє їм забезпечити пропозицію довгострокових кредитів на рівні, адекватному потребам економіки; 2) наявність розриву в фінансуванні банківських активів зобов’язаннями у вигляді депозитів; 3) дисбаланс співвідношення між довгостроковими депозитами та довгостроковими кредитами; 4) високі валютні ризики в умовах значної курсової волатильності, що загрожує банкам як зростанням неповернень за валютними кредитами, так і труднощами щодо погашення своїх боргових зобов’язань; 5) зменшення темпів приросту ресурсної бази банків; 6) погіршення позицій української банківської системи в міжнародних рейтингах”[16].

Узагальнення наукових підходів до класифікації чинників, які впливають на фінансову стійкість банків дає можливість зробити висновок про те, що на діяльність банківської системи в цілому та окремого банку, зокрема, здійснюють вплив зовнішні та внутрішні чинники, пов’язані з проблемами в економіці та політиці та з внутрішньою організацією банків.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Оцінка тенденцій у динаміці показників фінансової стійкості банків

Банківський сектор під час воєнного стану, який триває в Україні з кінця лютого 2022 року і до теперішнього часу продовжує активно працювати та виконувати свої функції попри енергетичний терор з боку росії та масові обстріли мирних міст.

За час воєнного стану кількість банків в Україні скоротилася з 71 на початок 2022 року до 62 на кінець 2024 року. Скорочення кількості банків відбувалося у тому числі з причин віднесення окремих приватних банків НБУ до категорії неплатоспроможних у зв'язку з невиконанням ними вимог щодо приведення роботи банків до чинного законодавства. При цьому кількість державних банків зросла з 4 до 5 у зв'язку з викупом Sense банку у російських власників та врахуванням того, що цей банк є системним. Відповідно частка державних банків зросла на 3,9 в. п. та перевищила половину чистих активів банківського сектору – до 50,6%. Таким чином, рівень концентрації сектору державних банків зріс.

Зменшення кількості банків в Україні під час воєнного стану не призвело до скорочення обсягів їх активів. Аналіз інформації, наведеної у таблиці 1 показує, що темпи приросту загальних активів банків за 2022-2024 роки складали плюс 43,3%. Щодо загальних активів, які не скориговані в іноземній валюті, то за вказаний період також спостерігалися темпи приросту на рівні 35,8%, при цьому за такою їх складовою, як банківські метали, спостерігалися значні темпи падіння — на рівні 68,8%, що говорить про падіння попиту на проведення операцій з банківськими металами.

З таблиці 1 видно, що найбільші темпи приросту за часи воєнного стану спостерігалися за таким показником, як “Кошти в НБУ”, - на рівні 510,8%, що свідчить про посилення вимог до формування обов'язкових резервів банків.

Також досить суттєві темпи приросту за вказаний період спостерігалися за показником “Цінні папери” - на рівні 76,8%, що є підтвердженням тенденції зростання обсягів операцій банків з цінними паперами.

Таблиця 1

Динаміка сумарних активів банків в Україні за 2022-2024 роки
(млн грн)

Показники	На 01.01.2022	На 01.01.2023	На 01.01.2024	Темпи приросту/падіння (+/-) за 2022-2024 рр.(%)
Активи (усього)	2 053 928	2 353 592	2 942 806	+43,3
Активи в іноземній валюті	583 717	731394	830 554	+42,3
Загальні активи (не скориговані на резерви)	2 358 982	2716883	3 308 621	+40,3
Загальні активи (не скориговані) в іноземній валюті	679 420	819 336	922 788	+35,8
готівкові кошти	75 557	75 096	79 758	+5,6
банківські метали	384	156	120	-68,8
Кошти в НБУ	34 973	82 485	213 489	+510,4
Коррахунки, що відкриті інших банках	172 868	315 085	347 749	+101,2
Строкові вклади в інших банках та кредити іншим банкам	60 096	51 010	57 439	-4,4
Цінні папери	829 887	1 021 520	1 466 400	+76,7
Надані кредити	1 065 347	1 036 129	1 024 852	-3,8
кредити органам державної влади	26 973	24 809	18 349	-32,0
кредити суб'єктам кредитування	795 513	801 327	783 864	-1,5
кредити фізичним особам	242 633	209 944	222 590	-8,3
кредити небанківським фінансовим інститутам	228	48	49	-78,5
Резерви за активними операціями банків	278 774	368 091	370 600	+32,9

Джерело: складено за даними сайту НБУ [23]

Разом з тим, інформація у таблиці 1 показує, що за показником “Надані кредити” за вказаний період спостерігаються падіння темпів приросту на 3,8%. При цьому значне падіння спостерігалася у наданні кредитів державним органам влади — мінус 32,0 та небанківським фінансовим інститутам — до мінус 78,5%. За іншими складовими надання кредитів також спостерігалися незначні темпи падіння обсягів.

Аналіз показників, які характеризують динаміку сумарних активів банків в Україні за 2022-2024 роки дозволяє дійти висновку про фінансову стійкість банківського сектору під час воєнного стану.

Також проаналізуємо динаміку сумарних пасивів банків України за 2022-2024 роки. Інформація, наведена у таблиці 2 засвідчує про суттєві темпи зростання пасивів банків за часи воєнного стану. Так, незважаючи на скорочення кількості банків з 71 у 2022 році до 63 на початок 2024 року, капітал банківського сектору мав тенденцію до зростання. Темпи приросту складали +16,1%, однак за той самий період з зазначеної причини, статутний капітал банків мав тенденцію до скорочення.

Таблиця 2

Динаміка сумарних пасивів банків в Україні за 2022-2024 рр. (млн грн)

Показники	На 01.01.2022	На 01.01.2023	На 01.01.2024	Темпи приросту (+) за 2022-2024 рр.(%)
Пасиви (усього)	2 093 958	2 353 592	2 942 806	+43,3
Капітал	255 678	218 549	296 797	+16,1
Статутний капітал	481 535	407 021	404 751	-84,1
Зобов’язання банків	1 798 250	2 135 043	2 646 009	+47,1
Зобов’язання банків в іноземній валюті	613 893	798 701	867 509	+41,3
Кошти суб’єктів господарювання	758 434	889 526	1 260 155	+166,2
Кошти фізичних осіб	727 022	933 553	1 084 281	+149,1
Кошти небанківських фінустанов	41 410	53 188	61 741	+49,1

Джерело: складено за даними сайту НБУ [23]

Щодо зобов’язань банків, то темпи їх зростання як в національній, так і в іноземній валюті за 2022-2024 роки були на рівні +47,1% та +41,3%, що свідчить про залучення коштів від клієнтів та довіру до банків України. Особливо значні темпи приросту коштів за вказаний період спостерігалися у суб’єктів господарювання та фізичних осіб — на рівні +166,2% та +149,1% відповідно. Така тенденція говорить про зростання ліквідності банківського

сектору в Україні. Більш детальний аналіз ліквідності банків буде проведений у наступному підпункті даного розділу.

У даному контексті доцільним є аналіз показників прибутку та рентабельності банківського сектору в Україні.

Таблиця 3

Аналіз прибутку та показників рентабельності банків в Україні

	На 01.02.2022	На 01.02.2023	На 01.02.2024	Темпи приросту(+) за 2022-2024 рр.(%)
Чистий прибуток/збиток банківського сектору України	7 145	14 694	16 762	+134,6
Рентабельність активів, %	4,2	7,47	6,88	+63,8
Рентабельність капіталу, %	33,31	78,72	66,02	+98,2

Джерело: складено за даними сайту НБУ [23]

Наведена у таблиці 3 інформація свідчить про зростання загальних обсягів чистого прибутку банків та показників рентабельності активів та капіталу. Так, за 2022-2024 роки темпи приросту чистого прибутку банківського сектору складали +134,6%. Щодо рентабельності активів, то незважаючи, що у 2024 році порівняно з 2023 роком цей показник знизився на 0,84 в.п., загальні темпи приросту за час воєнного стану складали +63,8%. Стосовно рентабельності капіталу, то цей показник повторював тенденції показника рентабельності активів, однак загальні темпи приросту за 2022-2024 роки складали +98,2%. Ці тенденції характеризують стабільну дільність банківського сектору України в умовах воєнного стану.

Отже, аналіз динаміки показників сумарних активів і пасивів банків в Україні, а також прибутку та показників рентабельності підтверджує тезу Голови НБУ Андрія Пишного про те, що банківський сектор є стійким, а його робота є стабільною.

Асоційоване членство України в Європейському Союзі, а також активна співпраця з Міжнародним валютним фондом (МВФ, підписаний Меморандум з МВФ про економічну та фінансову політику від 19.06.2023 (п. 52 р. F “Фінансовий сектор”) стимулювало Національний банк України переглянути

методики формування капіталу банків України. У таблиці 4 наведено вимоги ЄС до капіталу банків та заходи України щодо впровадження зазначених вимог.

Таблиця 4

Вимоги до капіталу банків

Базель	Мінімальні вимоги до достатності капіталу кредитних установ* (далі – установи). Буфери капіталу установ		Управління ризиками та наглядова оцінка: • самооцінка установою достатності капіталу (ICAAP) • оцінка наглядовим органом достатності капіталу (SREP***)	Ринкова дисципліна (інформація для стейкхолдерів) Вимоги щодо розкриття установами інформації про дотримання пруденційних вимог та управління ризиками
Вимоги ЄС	Регламент ЄС № 575 в частині мінімальних вимог до капіталу	Директива ЄС № 36 в частині буферів капіталу	Директива ЄС № 36 в частині управління ризиками та наглядової оцінки	Регламент ЄС № 575 в частині ринкової дисципліни
Україна	Розроблено проєкт щодо нової структури капіталу, інші - в розробці	Запроваджені, але не активовані: - буфери консервації, - системної важливості, - системного ризику, - контр-циклічний буфер (чинна структура капіталу)	☐ ICAAP – запроваджено ☐ SREP – запроваджено	Щодо розкриття інформації про управління ризиками – розроблено проєкт. Щодо розкриття інформації про дотримання пруденційних вимог** - після запровадження таких вимог

Джерело: складено за [35]

Згідно Регламенту ЄС № 575 Показник достатності капіталу включає в себе три складові: 1) норматив достатності капіталу (співвідношення капіталу (регулятивний капітал (РК), капітал першого рівня (ОК1), достатність капіталу (K1) до сукупної експозиції під ризиком (CR, MR, OpR, SR); коефіцієнт левериджу (LR) $\geq 3\%$ (співвідношення K1 до сукупного розміру активів та позабалансових зобов'язань (не зважених за ступенем ризику);

ліміт значних експозицій банку (LEX) не >25 % (співвідношення K1 до значного розміру ризику щодо контрагента).

За новими вимогами норматив достатності капіталу банків в Україні повинен дорівнювати — РК — 10%; K1 — 7,5%; OK1 — 5,75%. Дані показники на рівні ЄС є дещо нижчими, зокрема РК — 8%; K1 — 6%; OK1-4,5%. НБУ зазначає, що встановлення мінімальних значень достатності капіталу на рівні ЄС здійснюватиметься в подальшому з рахуванням стану банківської системи та повноти впровадження вимог ЄС.

Таблиця 5

Динаміка пруденційних нормативів капіталу банків України
за 2021-2024 рр.

Показники	2021 (на 01.12)	2022 (на 01.12)	2023 (на 01.12)	2024 (на 01.09)
Регулятивний капітал (млн грн)	213 309,3	210 409,1	269 881,7	244 459,3
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10%)	21,44	19,16	25,41	19,85
Норматив достатності основного капіталу (не менше 7%)	14,45	13,8	14,67	11,96
Норматив достатності регулятивного капіталу (не менше 8,5%)	-	-	-	16,15
Норматив достатності капіталу 1 рівня (не менше 7,5%)	-	-	-	15,72
Норматив достатності основного капіталу 1 рівня (не менше 5,625%)	-	-	-	15,71

Джерело: складено за даними сайту НБУ [23]

Аналіз інформації, наведеної у таблиці 5 засвідчує про дотримання нормативів достатності капіталу банків України. Більше того, вказані нормативи перевищують встановлені значення майже вдвічі. При цьому слід зазначити, що показники нормативу достатності регулятивного капіталу, нормативу достатності капіталу 1 рівня, нормативу достатності основного капіталу у статистичних даних НБУ за 2021-2023 роки не наведено. Це пов'язано з тим, що вимоги до капіталу банків у вигляді вказаних нормативів почали розраховуватися з 5 серпня 2024 році. Саме в цей час було введено в дію внесені зміни у Закон України “Про банки і банківську діяльність”, згідно

з якими банки перейшли на трирівневу структуру капіталу та нові нормативи його достатності. В законі зазначено, що відповідно до цих змін:

“...1) капітал поділяється на три компоненти замість двох: основний капітал 1 рівня, додатковий капітал 1 рівня та капітал 2 рівня;

2) найякісніша складова капіталу – це капітал першого рівня, який є найближчим еквівалентом основного капіталу за попередньою структурою, поповнилася за рахунок можливості врахування в цій новій складовій капіталу прибутків минулих років і поточного року (за винятком тих, які банк планує розподілити за рахунок дивідендів, коли це буде можливо). До нововведення, прибуток банків в основному включався в додатковий капітал за попередньою структурою. Таким чином, за даними НБУ, порівняно з розміром основного капіталу на 1 серпня 2024 року, який становив 178 млрд грн, розмір основного капіталу першого рівня на 1 вересня 2024 року становив уже 238 млрд грн;

3) регулятивний капітал банків очікувано знизився майже до 245 млрд грн. Основними чинниками зниження є додаткові вирахування з капіталу активів, зокрема відстрочені податкові активи, переоцінки, інвестиції тощо та заплановані дивіденди до виплати” [20].

Після переходу на нову структуру капіталу українська банківська система продовжує підтримувати майже подвійний запас капіталу всіх рівнів, а отримані показники капіталу банків відповідають тестовим розрахункам Національного банку України. Так, за даними таблиці 2, середній норматив достатності регулятивного капіталу банків складає 16,15 % при допустимому рівні з урахуванням перехідних нормативів не менше 8,5%; середні показники достатності капіталу першого рівня та основного капіталу першого рівня становлять 15,7% при нормативному рівні не менше 7,5% та 5,625% відповідно.

Поряд з внесеними змінами у чинне законодавство щодо банківської діяльності, Національний банк України також вніс зміни свою Постанову Правління від 28 серпня 2001 року № 368 “Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні”, щодо посилення контролю

за дотриманням банками пруденційних нормативів (табл. 2). Зокрема, банки мають дотримуватися пруденційних нормативів щоденно, але публікація даних банками та Національним банком здійснюється щомісячно за даними на 1 число кожного місяця [21].

Також Постановою Правління НБУ від 07.06.2024 № 65 “Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України та встановлення перехідних положень щодо запровадження оновлених вимог до капіталу банків” Національний банк запровадив низку перехідних положень щодо застосування поетапного графіка досягнення мінімального значення нормативу достатності капіталу з метою забезпечення збалансованості в упровадженні європейських вимог та збереження потенціалу банківської системи надалі нарощувати кредитну підтримку економіки України. Зокрема:

“...1) з 05 серпня 2024 року до 31 грудня 2024 року – у розмірі не менше ніж 8,5%;

2) з 01 січня 2025 року до 30 червня 2025 року – не менше ніж 9,25%;

3) з 01 липня 2025 року – не менше ніж 10%;

4) надання банкам права включати до основного капіталу 1 рівня:

- суму прибутку за перше півріччя та дев'ять місяців 2024 року без попереднього погодження Національним банком та проведення аудитором огляду проміжної фінансової звітності. Водночас сума прибутку має бути зменшеною на величину дивідендів, визначених до сплати з такого прибутку, а строк включення такого прибутку до капіталу обмежується датою проведення річних загальних зборів за підсумками 2024 року;

- кошти, отримані банком як оплата простих акцій або спрямовані на підвищення їх номінальної вартості. Такі кошти банки мають право включати до капіталу протягом 2024 року, що сприятиме завершенню вже розпочатих банками заходів з їх докапіталізації;

- надання банкам права включати до розрахунку додаткового капіталу 1 рівня, капіталу 2 рівня інструменти з умовами списання / конверсії,

субординованих боргів на період проведення Національним банком погоджувальних процедур згідно з поданими банками документами” [22].

Вище зазначалося, що для банків в Україні для оцінки їх фінансової стійкості були запроваджені певні індикатори, що характеризують поточний фінансовий стан. Вони дають уявлення про ринки, на яких здійснюють свою діяльність фінансові установи.

Таблиця 6

Індикатори фінансової стійкості та довідкові данні (перелік згідно ССПД Плюс) за 2022-2024 р.р. (%)					
Показники	2022Q3	2022Q4	2023Q3	2023Q4	2024Q3
Капітал 1 рівня до зважених за ризиком активів (співвідношення капіталу 1 рівня до сукупної експозиції під ризиком)	12,75	13,12	14,76	12,24	15,72
Співвідношення капіталу 1 рівня до активів	5,58	5,18	5,11	4,54	6,76
Непрацюючі кредити без урахування резервів до капіталу (співвідношення непрацюючих кредитів до без урахування спеціальних резервів до регулятивного капіталу)	24,45	34,42	26,25	26,79	25,76
Непрацюючі кредити до сукупних валових кредитів	33,63	38,12	37,87	37,35	32,34
Норма прибутку на активи	0,70	1,48	6,71	6,08	6,54
Ліквідні активи до короткострокових зобов'язань	88,8	-	-	-	-
Чиста відкрита позиція в іноземній валюті до капіталу (співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті за статтями балансу або загальної чистої відкритої позиції в іноземній валюті (чиста відкрита позиція в іноземній валюті) до регулятивного капіталу)	43,70	45,60	39,94	39,93	5,49
Ціни на житлову нерухомість (Індекс цін на житло) млн. грн	143,70	147,10	166,90	170,90	-

Джерело: складено за даними НБУ [25]

Щодо банківського сектору, то перелік індикаторів їх фінансової стійкості складається з таких показників: достатність капіталу, якість активів, прибуток та рентабельність, ліквідність, чутливість до ринкового ризику і додаткові індикатори фінансової стійкості депозитних корпорацій, а також звіти з показниками для їх складання.

У таблиці 6 наведена статистична інформація про кількісні показники індикаторів фінансової стійкості за третій та четвертий квартали 2022-2023 років та третій квартал 2024 року. Оцінюючи данні показники, можна зазначити, що банки України виконують ті вимоги, які встановлені для них Національним банком України. Крім цього, у 2024 році ці індикатори суттєво покращилися. Зокрема, якщо у четвертому кварталі 2022 року показник непрацюючих кредитів без урахування резервів до капіталу складав 34,42%, то у третьому кварталі 2024 року він скоротився на 8,66 в. п. до 25,76%.

Отже, проведений нами аналіз динаміки показників фінансової стійкості банків та їх оцінка через кількісні показники дає можливість зробити наступні висновки:

- початок воєнних дій, який припадає на лютий 2022 року і весь цей рік став для банків роком подолання операційних викликів. Банки успішно пережили цей період і адаптувалися до нових умов своєї діяльності;
- кредитна активність банків у період воєнного стану суттєво знизилася. Тому у майбутньому банки повинні зосередитися на відновленні кредитування та підтримці своїх бізнес-моделей;
- банки у 2024 році успішно перейшли до стандартів ЄС щодо вимог до формування капіталу, що є ще одним позитивним кроком до отримання повноцінного членства України у Євросоюзі;
- банки в Україні дотримуються встановлених показників індикаторів фінансової стійкості, що свідчить про їх стабільну діяльність.

2.2. Аналіз показників ліквідності банків

Національний банк України, виконуючи свою регуляторну функцію, підтримує рівновагу на грошово-кредитному ринку, складовою якої є ліквідність банків. Дотримання банком належного рівня ліквідності залежить від таких основних чинників: відповідність структури активів і пасивів за

строками та сумами; структури і стабільності депозитної бази; якість активів і достатність капіталу банку; стратегія управління ліквідністю; репутація банку тощо. Ліквідність банку визначається його спроможністю адаптуватися до скорочення зобов'язань, здійснити фінансування зростання активів за мінімальною вартістю чи своєчасно ліквідувати активи за ринковою ціною.

Ліквідність банків є одним з основних індикаторів, який характеризує ефективність банківської діяльності та можливості швидко забезпечити коштами зобов'язання перед інвесторами (вкладниками різних видів). У зв'язку з чим банки повинні дотримуватися певних вимог з дотримання нормативів ліквідності, які встановлює НБУ для банків в Україні.

До 2018 року НБУ встановлював такі нормативи:

1) норматив миттєвої ліквідності (Н4) для контролю за здатністю банків забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань за рахунок високоліквідних активів. Він розраховувався за формулою середньозваженої величини (за місяць);

2) норматив поточної ліквідності (Н5) з метою контролю за збалансованістю строків і сум ліквідних активів і зобов'язань банку;

3) норматив короткострокової ліквідності (Н6), встановлення якого здійснюється для контролю за здатністю банку виконувати за рахунок ліквідних активів прийняті ним короткострокові зобов'язання терміном виконання до одного року. Показники Н5 і Н6 обчислювалися за станом на 1, 11 та 21 число кожного місяця.

Світова фінансова криза, яка відбулася у 2007-2007 роках та банкрутство системних банків в багатьох країнах світу сприяли посилити нагляд за діяльністю банків та впровадити нові показники ліквідності. Над цим питанням працював Базельський комітет з банківського нагляду і у відповідь на виклики, спричинені кризою, розробив та запропонував до впровадження нові коефіцієнти (нормативи) ліквідності — LCR та NSFR.

Згідно Постанови правління НБУ від 15.02.2018 № 13 “Про запровадження коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR)”, “...Коефіцієнт

покриття ліквідністю (LCR - Liquidity Coverage Ratio) — це норматив ліквідності, який установлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття чистого очікуваного відтоку грошових коштів протягом 30 календарних днів з урахуванням стрес-сценарію (далі - чистий очікуваний відтік грошових коштів)” [26].

Базельський комітет зобов’язав з 2015 року цей показник (стандарт) ліквідності зробити обов’язковим для банків у ЄС відповідно до положень CRR/CRD IV. На сьогоднішній день LCR впроваджено в 45 країнах світу, включаючи ті, що не є членами Базельського комітету з банківського нагляду.

Стандарт LCR як вище зазначалося, встановлює мінімально необхідний рівень ліквідності для покриття очікуваного відпливу коштів з банку протягом 30 днів з урахуванням стресового сценарію. Адже в умовах кризи з банківського сектору вилучалися значні кошти.

Відповідно стандартам ЄС, коефіцієнт LCR для банків встановлено на рівні 100%. Це означає, що банк повинен мати достатньо коштів для покриття чистого відпливу протягом 30 днів. Однак, на початку введення даного стандарту в європейських банках, стандарт LCR запроваджувався з рівня 60% та з часом передбачалося його підвищення до цільового значення 100% за наступним графіком: 60% – з 1 січня 2015 року; 70% – з 1 січня 2016 року; 80% – з 1 січня 2017 року; 90% – з 1 січня 2018 року; 100% - з 1 січня 2019 року [32].

Незважаючи на даний графік, європейські банки досягли показника у 100% вже у 2017 році. О.Еркес, Т. Гордієнко відмічають, що “...за даними Європейського центрального банку, за два останні квартали 2017 року та три квартали 2018 року значення нормативу перевищувало 140%, зокрема мінімальне значення становило 140,34% (3 квартал 2017 року), максимальне – 143,53%, а середнє – 141,53%” [29].

В Україні запровадження даного стандарту відбувалося з середини 2018 року в тестовому режимі. Це було пов’язано з:

по-перше, необхідністю НБУ вдосконалити систему управління ризиком ліквідності в банках та підвищити ефективність пруденційних вимог;

по-друге, впровадженням загальноприйнятих підходів до оцінки ліквідності, зрозумілих міжнародним інвесторам, а також виконанням зобов'язань щодо імплементації європейського законодавства для вітчизняного банківського ринку.

Коефіцієнт LCR розраховується за наступною формулою:

$$LCR = \frac{ВЛА}{ЧВ} \geq 100\%$$

де ВЛА — високоякісні ліквідні активи;

ЧВ — чистий відплив грошових коштів впродовж 30 днів.

Національним банком України було визначено перелік активів, які віднесено до складу високоякісних чистих активів. Інформація, наведена у таблиці 7 показує, що цей перелік визначено як в національній, так і в іноземній валютах. Це пояснюється врахуванням значного рівня доларизації української банківської системи. Тому банки повинні дотримуватися нормативу LCR як у національній, так і в іноземних валютах.

Таблиця 7

Перелік ліквідних активів, віднесених НБУ до високоякісних

Високоліквідні активи у національній валюті	Високоліквідні активи у іноземній валюті
Банкноти та монети	Банкноти та монети
Депозити в НБУ	Депозити в НБУ
ОВДП в національній та іноземній валютах з терміном погашення > 30днів	ОВДП в іноземній валюті з терміном погашення < 30 днів; ОЗДП
Депозитні сертифікати НБУ	Боргові цінні папери міжнародних банків розвитку
Боргові цінні папери міжнародних банків розвитку	Боргові цінні папери державних органів G-7 з рейтингами провідних світових рейтингових агенцій не нижче AA-/Aa3
Кошти на коррахунку банку в НБУ	Кошти на коррахунках в інших банках з рейтингом не нижче інвестиційного класу

Джерело: складено за даними [32]

У листопаді 2018 року за ініціативи Асоціації банків України НБУ України дав дозвіл банкам включати до розрахунку коефіцієнта ліквідного покриття залишки на рахунках НОСТРО в іноземній валюті, відкритих в банках України, як частини високоліквідних активів. Таке послаблення діяло до 1 січня 2021 року за умови виконання банком, у якому відкрито коррахунок, нормативу ліквідності.

Не зважаючи на воєнний стан в Україні, банківський сектор на початок березня 2022 року мав достатній рівень ліквідності. За словами Я. Мазутки, “...банківський сектор працює без перебоїв. Щорічне стрес-тестування та вимоги до покриття операційного ризику капіталом підготували сектор до протистояння навіть таким суттєвим загрозам, як війна. Банки підійшли до кризи операційно стійкими та ефективними, із значним запасом капіталу та ліквідності, із завчасно розробленими планами дій на випадок несприятливих подій та з високим рівнем довіри клієнтів. Побоювання щодо панічних відпливів коштів не реалізувалися, навпаки — станом на 1 липня 2022 року порівняно з початком війни гривневі вклади громадян зросли на понад 20%. Банки досить успішно впоралися з викликами для операційної діяльності, що виникли в перші місяці повномасштабної війни. Загалом у країні зараз працюють понад 85% відділень великих банків порівняно з 55% на початок березня. Багато функцій банки змогли легко перевести в цифрову площину ще під час коронакризи. В перші дні війни НБУ нормативно врегулював процес використання хмарних сервісів банками та процесинговими центрами. Тож наразі банківська система перебуває на високому рівні цифровізації. Банківський сектор залишається операційно прибутковим, незважаючи на нижчі, внаслідок воєнних дій, темпи зростання операційних доходів. Чистий операційний прибуток за результатами п’яти місяців 2022 року зріс на понад 30% порівняно з 2021 роком” [33].

Таблиця 8

Динаміка показників ліквідності банківського сектору України
у 2022-2024 рр.

Показники	На 01.01.2022	На 01.01.2023	На 01.01.2024
Кількість діючих банків	71	67	63
LCR вв середнє значення по банківському сектору, %	464,06	1516,19	2377,19
LCR вв середнє значення по групі ощадних банків, %	328,71	452,58	540,91
LCR ів, середнє значення по банківському сектору, %	381,11	868,82	769,51
LCR ів, середнє значення по групі ощадних банків, %	281,44	356,85	442,52
NSFR середнє значення по банківському сектору, %	222,23	238,06	350,20
NSFR середнє значення по групі ощадних банків, %	130,22	145,85	187,39

Джерело: розраховано за даними сайту НБУ [36]

Для підтримки ліквідності банків НБУ з березня 2022 року запровадив бланкове рефінансування під заставу ОВДП. Однак цей інструмент використовувався не багато часу та у 2023 році перестав діяти у зв'язку з надвисоким рівнем ліквідності банківського сектору.

Таблиця 9

Динаміка депозитів банківського сектору в Україні за 2022-2024 роки
(млн грн)

Показники	2022	2023	Листопад 2024	Темпи приросту/падіння (+/-) за 2022-2024 рр.(%)
Інші фінансові корпорації	56 952	67 182	72 045	+26,5
Сектор загального державного управління	59 768	35 388	45 049	-24,6
Нефінансові корпорації (бізнес)	703 538	1 031 122	1 122 636	+59,6
Домашні господарства та НКОДГ	1 073 539	1 261 383	1 374 787	+28,1
Усього:	1 893 851	2 395 074	2 614 517	+38,1

Джерело: складено за даними сайту НБУ [35]

Інформація, наведена у таблиці 8 показує, що значення показника LCR суттєво перевищує рівень у 100%. У Звіті НБУ за 2024 рік “Про фінансову стабільність” наголошується, що “...ліквідність банків, як і раніше, не викликає занепокоєння. Нормативи короткострокової ліквідності LCR в усіх

валютах та в іноземних валютах більш як утричі перевищують мінімальні вимоги. Наявний запас високоліквідних активів та стабільний приплив фондування від клієнтів забезпечують банкам комфорт у нарощенні кредитного портфеля та інвестицій в ОВДП для фінансування бюджету” [35].

Так, проведений аналіз показників депозитів банківського сектору в Україні, наведених у таблиці 9, свідчить про постійний приріст коштів клієнтів банків на депозитні рахунки. Зокрема, найбільший темп зростання за вказаний період припадає на нефінансові корпорації — на рівні +59,6%. Друге місце займає сектор домашніх господарств і НКОДГ — на рівні +28,1%. На третьому місці знаходиться сектор інших фінансових корпорацій (страхові компанії, недержавні пенсійні фонди) — на рівні +26,5%. При цьому падіння спостерігається у секторі загального державного управління — на рівні мінус 24,6%, що говорить про зниження доходів ц цьому секторі.

Другим стандартом, який був запроваджений з 1 квітня 2021 року в рамках реалізації рекомендацій Базельського комітету, є коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR), який відображує достатність довгострокової ліквідності в банку. Цей коефіцієнт розраховується як співвідношення між обсягом доступного стабільного фінансування, що розраховується виходячи зі структури ресурсної бази банку залежно від його типу і терміновості з використанням коефіцієнтів доступного стабільного фінансування, та обсяг необхідного стабільного фінансування, що визначається залежно від структури активів і позабалансових зобов’язань банку з використанням необхідних нормативів стабільного фінансування.

$$\text{NSFR} = \frac{\text{обсяг наявного стабільного фондування}}{\text{обсяг необхідного стабільного фондування}} \geq 100 \%.$$

В Національному банку України пояснили, з якою метою запровадили даний коефіцієнт. Зокрема, “...Головна мета запровадження нормативу NSFR – стимулювати банки покладатися на більш стабільні та довгострокові джерела фондування, зменшуючи залежність від короткострокового фінансування. Це дозволить збалансувати їх активи та пасиви за строками погашення і

сприятиме зниженню одного з системних ризиків для фінансової стабільності, пов'язаного з короткостроковістю фондування банків” [38].

Норматив NSFR орієнтований на оцінку ліквідності протягом одного року. Подібно до запровадження коефіцієнта LCR, Національний банк також визначив терміни досягнення нормативного значення до 100%. Зокрема,

80% - з 1 квітня 2021 року;

90% - з 1 жовтня 2021 року;

100% - з 1 квітня 2022 року.

Інформація, наведена у таблиці 8 показує, що на 01.01.2024 року показник середнього значення NSFR по банківському сектору перевищує нормативне більше, ніж у 3 рази, що свідчить про обсяги значної ліквідності банків.

О. Еркес у своїх дослідженнях відмічає, що “...процес упровадження нових нормативів ліквідності супроводжувався низкою труднощів, серед яких варто звернути увагу на такі: 1) графік запровадження нових нормативів в Україні був більш інтенсивним, ніж у Європі за відсутності міжнародного досвіду; 2) вимога щодо розрахунку нових нормативів впроваджувалася паралельно з Міжнародним стандартом фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти», що потребувало значного переосмислення окремих категорій активів та пасивів для їх врахування у розрахунках нових нормативів, а також створювало додаткові технічні труднощі, пов'язані з переналаштуванням ІТ-систем; 3) були побоювання, що нерівномірний розподіл високоліквідних активів, який характеризується 40% таких активів завдяки ОВДП у структурі балансів державних банків та менш ніж 10% – окремих приватних банків, може привести до того, що невеликі банки з дефіцитом високоліквідних активів, потребуватимуть додаткових ресурсів для придбання ОВДП та депозитних сертифікатів. Також складнощі могли виникнути у банків з іноземним капіталом, які не мають відкритих лімітів на операції з ОВДП, та банків, які не мають можливості відкрити кореспондентські рахунки в банках з інвестиційним рейтингом; 4) розрахунок та дотримання нормативу NSFR

потребує значної зміни структури пасивів банків, в яких переважає короткострокове фондування. 5) необхідність компенсації збільшених витрат на фінансування може створити передумови для зростання відсотків за кредитами та обмеження ризиків шляхом упровадження жорстких вимог до потенційних позичальників, що потенційно приведе до уповільнення динаміки кредитування; 6) забезпечення достатньої питомої ваги високоліквідних активів, які є малоприбутковими, та залучення термінових депозитів, які коштують дорожче, ніж вклади до запитання, може негативно позначитися на маржинальності вітчизняних банків” [29].

Однак, практика показала, що запровадження та використання нових нормативів ліквідності дало змогу досягти позитивних ефектів в банках України. При цьому, формування достатнього запасу ліквідності стане на заваді негативного впливу кризових явищ на національному та міжнародному рівнях незалежно від макроекономічних прогнозів. Також це дозволить підтримувати здатність банківської системи протистояти фінансовим та економічним шокам незалежно від джерел їх походження.

2.3. Інструменти регулювання ліквідності банків

Найдавнішим із головних інструментів регулювання ліквідності банків є обов’язкові резервні вимоги центрального банку. У вузькому значенні під обов’язковими резервами розуміють активи, які використовуються для забезпечення гарантованої ліквідності банків. Дія цього інструмента полягає у встановленні центральним банком нормативу резервування, у межах якого банки зобов’язані частину залучених коштів зберігати на рахунках у центральному банку.

Обов’язкові резервні вимоги насамперед пов’язані з показником грошової маси та ліквідності банків: у разі зниження норми обов’язкових резервних вимог відбувається збільшення вільних резервів у розпорядженні банків, тобто зростає їх вільна ліквідність й розширюються можливості банків

щодо проведення активних операцій та виконання своїх зобов'язань. Підвищення норми обов'язкового резервування, навпаки, зменшує зазначені можливості та пропозицію грошей.

Слід відмітити, що Національний банк України досить активно використовую цей інструмент вже багато років поспіль. Це пояснюється особливостями даного інструменту. Зокрема:

- резервні вимоги — потужний засіб грошово-кредитного регулювання, адже навіть невеликі зміни норми резервів призводять до значних змін в обсягах вільних резервів банків та ще до більших змін через дію мультиплікатора;

- резервні вимоги обов'язкові для виконання усіма банками, тому є жорстким інструментом прямої дії;

- мінімальні обов'язкові резерви є постійно діючим довгостроковим інструментом грошово-кредитної політики і досить ефективним.

Ураховуючи зазначені особливості, цей інструмент використовується центральними банками для довгострокового регулювання ліквідності банків.

До початку воєнних дій нормативи обов'язкових резервів за залученими коштами (депозити короткострокові та довгострокові) по гривневим ресурсам складали 0, а по іноземним ресурсам — 10%. Такі ставки діяли з 13 березня 2020 року по 11 січня 2023 року. Тобто у перший рік воєнного стану (2022 рік), коли банки оговтувалися від шоку війни і впливу коштів з депозитних рахунків, нормативи не змінювалися. Однак, починаючи з 2023 року НБУ у певний період часу коригує ці нормативи.

Аналіз інформації, наведеної у таблиці 10 показує, що з березня 2023 року НБУ почав підвищувати нормативи обов'язкових резервів у національній та іноземній валют як для фізичних, так і юридичних осіб. З жовтня 2024 року ці нормативи у національній валюті зросли до 15-25 для юридичних осіб у національній валюті і до 25-25 в іноземній валюті. Таке зростання також свідчить про значну ліквідність банківського сектору в Україні.

Зміни нормативів обов'язкового резервування банків

Дата	Кошти вкладів (депозити) юридичних та фізичних осіб на вимогу та кошти на поточних рахунках		Строкові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб				Кошти вкладів (депозитів) і кошти на поточних рахунках інших банків-нерезидентів, що отримані від міжнародних (крім фінансових) організацій-нерезидентів	
	Національна валюта	Іноземна валюта	Короткострокові		Довгострокові		Національна валюта	Іноземна валюта
			Національна валюта	Іноземна валюта	Національна валюта	Іноземна валюта		
11.01.2023	5	15	0	10			5	15
11.02.2023	10	20	0	10			10	20
11.03.2023	10ю/20ф	20ю/30ф	0	10			10	20
11.05.2023	10ю/20ф	20ю/30ф	0ю/10ф	0	10ю/30ф	10	10	20
11.09.2023	10ю/20ф	20ю/30ф	10ю/20ф	10ю/0ф	20ю/30ф	20ю/10ф	10	20
11.10.2024	15ю/25ф	25ю/35ф	15ю/25ф	15ю/0ф	25ю/35ф	25ю/15ф	15	25

Джерело: складено за даними сайту НБУ [39]

До інструментів регулювання ліквідності також слід віднести рефінансування банків, яке є інструментом НБУ з надання банкам кредитів у встановленому порядку. Економічна сутність рефінансування на мікрорівні полягає у підтримці ліквідності банків. Цим інструментом Національний банк користується у випадку неможливості банків отримати кошти для поповнення ліквідності на міжбанківському грошовому ринку. Саме через це інструмент центральний банк виконує функцію кредитора останньої інстанції. Кошти надаються під заставу певних ліквідних активів (ОВДП у тому числі) та на певний термін.

Коли розпочалася війна в Україні і банки отримали певний шок, НБУ здійснював рефінансування банків. Інформація, наведена у таблиці 11 показує, що саме у 2022 році обсяги рефінансування банків були достатньо значними.

Динаміка обсягів рефінансування банків НБУ за 2022-2024 роки
(млн грн)

Показник	з 24.02. 2022	2023	2024
Загальний обсяг наданих коштів	362 709,3	291,9	2 359,0

Джерело: розраховано за даними сайту НБУ [40]

Починаючи з 24 лютого 2022 року і до кінця цього року НБУ надав рефінансування банкам на суму 362 709,3 млн грн. У 2023 році, коли банки працювали у стабільному режимі, обсяги рефінансування склали всього 291,9 млн грн. У 2024 році обсяги рефінансування банків зросли до 2 359,0 млн грн.

Національний банк регулювання ліквідності банків здійснює також за допомогою операцій з купівлі та продажу випущених ним у обіг депозитних сертифікатів. Депозитний сертифікат НБУ є фінансовим інструментом, призначеним для залучення коштів банків та інших небанківських фінансових установ. Він має різні терміни дії та умови виплати відсотків. Депозитні сертифікати (ДС), як зазначалося, є одним із інструментів регулювання Національним банком України грошового ринку та управління ліквідністю всієї банківської системи.

Депозитні сертифікати з метою регулювання ліквідності банків НБУ почав використовувати ще з 2014 року. Однак активне використання припадає на роки пандемії коронавірусу, коли банки скоротили кредитування реального сектору економіки у зв'язку з руйнацією багатьох видів бізнесу. Також певної підтримки потребувала банківська система України.

Особливо великим попитом у часи коронакризи ДС користувалися у державних банках. Це дозволяло банкам вкладати кошти та отримувати великі прибутки без ризиків. Відсоткова ставка за ДС є на декілька відсоткових пунктів вищою, ніж облікова ставка.

Перевагою для НБУ випуску ДС та їх використання є наступне:

- регулювання надмірної ліквідності банків шляхом залучення їх коштів;

- регулювання процентних ставок. Державні банки мають можливість використовувати ДС для встановлення процентних ставок і контролю за грошовим обігом в Україні;

- стабілізація фінансового ринку. Залучення грошових ресурсів через депозитні сертифікати допомагає збалансувати ринок і зменшити коливання процентних ставок;

- очищення банківської системи від проблемних банків;

- опосередковане регулювання валютного ринку. ДС НБУ дозволяють зв'язати надлишкову грошову масу, яка не використовується, тим самим зменшуючи вплив на валютний ринок та інфляцію.

Таблиця 12

Вкладення банків у цінні папери та депозитні сертифікати

у 2022-2024 рр. (млн грн)

Показник	На 01.02 2022	На 01.02. 2023		На 01.02 2024	
		Абс.	Темп приросту(%)	Абс.	Темп приросту(%)
Вкладення банків в цінні папери та депозитні сертифікати	752 334	962 064	27,9	1 409 261	46,5

Джерело: складено за даними сайту НБУ [40]

Депозитний сертифікат – це можливість залучати кошти банків та учасників ринку, які не можуть бути використані для кредитування чи інших операцій. Це дає можливість використовувати їх для рефінансування банків і фінансових установ. Аналіз інформації, наведеної у таблиці 12. засвідчує, що протягом воєнного стану вкладення банків в цінні папери та депозитні сертифікати зросли майже у два рази з 752 334 млн грн на початок 2022 року до 1 409 261 млн грн на початок 2024 року. Загальні темпи приросту за вказаний період склали 87,3%. Тобто, це кошти, які потенційно могли б бути використані для кредитування реального сектора економіки України. Однак з-за високих ризиків руйнації та втрати бізнесів під час війни ці кошти спрямовуються у ДС.

Попит на ДС НБУ з боку банків можливо пояснити певними перевагами цього інструменту. Зокрема: ДС зазвичай гарантують фіксований дохід, що робить їх привабливими для інвесторів, які шукають стабільне джерело доходу; низькі ризики порівняно з іншими видами інвестицій, так як ДС є забезпеченими фінансовими інструментами; ДС користуються попитом на вторинному ринку цінних паперів без втрати ліквідності для власників.

Результати проведеного аналізу інструментів регулювання ліквідності банків України, що використовуються під час воєнного стану показують, що НБУ застосовував такі інструменти, як встановлення диференційованих нормативів обов'язкових резервів банків, рефінансування банків, у тому числі через бланкове рефінансування, а також проведення операцій з купівлею і продажем банкам депозитних сертифікатів. Як показує практика, ці інструменти є ефективними.

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проведений у розділі 2 аналіз практики забезпечення фінансової стійкості банків України в умовах воєнного стану дозволяє визначити основні напрями її посилення на майбутній короткостроковий період. Перш за все, банки повинні здійснювати моніторинг ризиків, які можуть негативно вплинути на стійкість банків. Серед них — ризик ліквідності та фондування. Аналіз засвідчив, що банки мають високі показники ліквідності. Наявний запас високоліквідних активів та стабільний приплив коштів від клієнтів забезпечують банкам комфорт у збільшенні кредитного портфеля та вкладеннях у ОВДП для фінансування бюджету. Проте підвищення нормативів обов'язкового резервування, ставки податку на прибуток до 50% і на заплановані дивіденди державних банків може тимчасово змінити структуру ліквідних активів і вимагатиме від банків більш активного управління ліквідністю.

Як зазначалося у п. 2.2 розділу 2 коефіцієнти короткострокової ліквідності LCR у всіх валютах та в іноземних валютах більш ніж у три рази перевищують мінімальні вимоги. Банки також виконують норматив довгострокової ліквідності NSFR із запасом. Частка високоліквідних активів (ВЛА) в активах банків залишається значною – майже 39%. Водночас у жовтні обсяг високоліквідних активів дещо знизився через рішення НБУ підвищити резервні вимоги. Відповідно, за останні місяці показники ліквідності дещо знизилися.

Щодо фондування, то основним його джерелом для банків залишаються кошти клієнтів – на них припадає 92% пасивів. При цьому лівова частка припадає на вклади у національній валюті, хоча валютні кошти від населення продовжують поступово зростати, а ід бізнесу — зменшуватися. Опитування щодо умов фондування показує, що банки очікують подальшого зростання коштів населення та бізнесу. Обсяги кредитів рефінансування, якими користуються декілька малих банків, надзвичайно малі. Таким чином, ризик ліквідності та фондування банків є низьким.

Другим напрямом посилення фінансової стійкості банків є контроль за ризиком корпоративного кредитування. У 2024 році банки адаптувалися до реальної ситуації в економіці, що функціонує під час воєнного стану, та нарощують темпи кредитування бізнесу в національній валюті. Стабільне зростання кредитів малому та середньому бізнесу останнім часом підживлюється попитом з боку великих компаній. Банки всіх груп нарощують кредити, які активно конкурують за клієнтів. Рушійною силою кредитування є кращі умови, зокрема нижчі процентні ставки. Зменшується частка пільгових кредитів за програмою “Доступні кредити 5-7-9%”. Покращилась якість кредитного портфеля юридичних осіб – рівень дефолту знаходиться на докризовому рівні, а боргове навантаження клієнтів є прийнятним. При цьому, кредитування бізнесу в іноземній валюті не користується попитом, хоча на валютному ринку попит на валюту є значним.

Особливістю сучасного стану кредитування є те, що через війну та загрози безпеці на кредитному ринку виникли недоліки, які неможливо подолати без участі держави у особі регулятора. Заходи щодо їх усунення визначені Стратегією розвитку кредитування, розробленою НБУ спільно з урядом. Стратегія передбачає як першочергові кроки щодо активізації кредитування в умовах воєнного стану, так і розвиток інфраструктури кредитного ринку в майбутньому. Щоб регуляторні новації не перешкоджали кредитуванню, НБУ впроваджує їх поетапно.

Для підтримки кредитування економіки України запроваджено механізм кредитних гарантій. Зокрема, відновлення кредитування під час війни стало можливим завдяки реалізації програм розподілу кредитних ризиків, у тому числі програм портфельних гарантій. Найбільшими гарантами є Уряд України та міжнародні фінансові організації (ЄБРР, МВФ, Міжнародний банк розвитку, тощо). Наразі близько чверті поточного гривневого кредитного портфеля бізнесу вже покрито гарантіями. Такі програми слід розширювати, не спотворюючи конкурентних умов на ринку.

Ще одним напрямом забезпечення фінансової стійкості банку є контроль за ризиком прибутковості банків. Проведений аналіз засвідчив, що банки зберігають високу прибутковість, незважаючи на неодноразове підвищення податку на прибуток. Основою прибутковості залишається висока чиста процентна маржа, яку банки мали, незважаючи на тривалий цикл зниження процентних ставок. Більшості банкам вдалося успішно збалансувати свої активи та збільшити частку більш довгих і прибуткових інструментів: державних облігацій і позик. Це підтримало прибутковість активів, тоді як вартість фондування (депозитів) повільно знижувалася. Висока процентна маржа, зростання комісійних і тарифів компенсують значне зростання операційних витрат без погіршення показників операційної ефективності.

Рентабельність активів також є високою. Сьогодні банки отримують найбільшу прибутковість від надання кредитів населенню та бізнесу. Прибутковість портфеля ОВДП залишається відносно стабільною протягом року, а прибутковість депозитних сертифікатів дещо знизилась за рахунок звуження спреда для тримісячних інструментів відносно облікової ставки. Враховуючи досить різке зниження ставок за депозитами за останній рік, більшість банків змінили свої портфелі та інвестували у високодохідні інструменти з більш довгими термінами погашення. Це дозволило їм вийти з циклу зниження ставок з мінімальним зниженням доходності активів.

Ще одним з основних напрямів посилення фінансової стійкості банків є моніторинг за ризиком достатності капіталу банків. У розділі 2 зазначалося, що банки успішно перейшли на нову структуру капіталу та підтримували майже вдвічі більший коефіцієнт достатності капіталу, ніж це передбачають мінімальні вимоги. Проте сплата податку на прибуток за ставкою 50% сприяла зменшенню обсягів капіталу банків. При цьому, внутрішні оцінки достатності капіталу банків ISAAR (Internal Capital Adequacy Assessment Process) підтверджують запас достатніх обсягів капіталу банків навіть у разі несприятливих сценаріїв. Національний банк у 2025 році проведе оцінку

стійкості банків, щоб переконатися в стійкості системи та оновити план подальшого впровадження регуляторних змін.

Вищі рівні капіталу банків, про що вже зазначалося, підвищують стійкість усього фінансового сектору. Буфери капіталу банків забезпечують стійкість фінансової системи та зменшують ймовірність настання криз. Водночас посилення вимог до капіталу може уповільнити процес кредитування і, як наслідок, зростання економіки. Дослідження фахівців в Україні показали, що підвищення адекватності капіталу першого рівня щонайменше до 15% має значний позитивний вплив на економіку.

Таким чином, забезпечення фінансової стійкості банків України в умовах воєнного стану потребує злагодженості зусиль та координації дій усіх учасників ринку банківських послуг: банків та Національного банку, а також ефективної взаємодії державних інституцій. Зокрема, державним інституціям необхідно створювати умови та нарощувати темпи проведення реформ. Це дозволить забезпечити стабільне надходження фінансової допомоги для утримання макроекономічної стабільності.

Банкам необхідно пришвидшити процес адаптування до нових регуляторних вимог. НБУ буде й надалі запроваджувати вимоги до банків відповідно до правил ЄС. Згідно звіту НБУ “Про фінансову стабільність”, у 2025 році банкам буде необхідно:

“– розпочати розрахунок у тестовому режимі коефіцієнта левериджу, прозвітувати про оцінку достатності внутрішньої ліквідності (PLAAP) та вдруге – про оцінку достатності внутрішнього капіталу (ICAAP);

– забезпечувати дотримання нормативу регулятивного капіталу зважаючи на поетапне зростання його мінімального рівня до 10% у липні 2025 року;

– урахувати у бізнес-планах на 2025 рік підвищення до 50% ставки податку на прибуток за 2024 рік. Банкам, які виконують програми реструктуризації за результатами оцінки стійкості 2023 року, потрібно оцінити

необхідність внесення змін до відповідних програм внаслідок підвищеного оподаткування. За потреби такі банки зможуть оновити свої програми” [35].

Національному банку України у наступному 2025 році необхідно буде провести оцінку фінансової стійкості банків для прийняття регуляторних рішень. Зокрема, згідно звіту НБУ “Про фінансову стабільність” “....оцінка стійкості включатиме оцінку якості активів зовнішніми аудиторами та стрес-тестування за базовим і несприятливим сценаріями. До кінця квітня банки мають надати НБУ результати оцінки якості активів. У II кварталі 2025 року буде оприлюднено методологію та сценарії для стрес-тестування. За результатами оцінки стійкості банкам буде визначено необхідні рівні достатності капіталу, яких вони матимуть досягти до кінця 2025 року. Результати оцінки стійкості враховуватимуться під час прийняття рішень про встановлення вимог до дотримання буферів консервації капіталу та системної важливості” [35]. .

Щодо сценаріїв, то в них будуть оцінюватися кредитний, процентний, валютний та операційний ризики . НБУ підкреслює, що саме ці ризики є ймовірними і підлягатимуть оцінці. Зокрема, “... 1) кредитний ризик під час обстрілів мирних міст виникає через можливість переходу від нормальних кредитів до категорії непрацюючих; 2) процентний ризик може виникнути через скорочення спредів між вартістю зобов’язань та дохідністю активів; 3) валютний ризик посилюється через переоцінку відкритої валютної позиції при помірній девальвації гривні; 4) операційні ризики можуть зростати при збільшенні витрат банків. Стрес-тестування буде проведено для всіх 62 банків” [41] незалежно від їх рейтингу (Додаток В).

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження теоретичних засад та практичних аспектів забезпечення фінансової стійкості банків в Україні та визначення основних напрямів посилення стійкості банків в умовах воєнного стану представляється можливість зробити наступні висновки:

1. Узагальнення підходів до розуміння сутності поняття “фінансова стійкість банків” дозволило сформулювати авторське визначення даного поняття, яке представляє собою певний стан банку, що характеризується збалансованістю фінансових потоків для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності і рентабельності. Фінансову стійкість банків можна розглядати як динамічну та інтегральну характеристику здатності банку виконувати свої функції, визначені законодавчо, з урахуванням консенсусу економічних інтересів та знаходити засоби протистояти впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

2. Асоційоване членство України в Європейському Союзі та перехід до процесу початку перемовин для отримання статусу повноправного суб'єкта ЄС об'єктивно сформували основу для запровадження у вітчизняний банківський сектор систему індикаторів фінансової стійкості банків, що були розроблені та рекомендовані до впровадження Міжнародним валютним фондом. За визначенням МВФ, індикатори фінансової стійкості банків — це показники поточного фінансового стану та стабільності депозитних корпорацій (банків). Ці індикатори дають уявлення про послуги та ринки, на яких працюють банківські установи.

3. На основі узагальнення наукових досліджень щодо чинників, які впливають на фінансову стійкість банків, було обгрунтовано, що до таких чинників слід віднести зовнішні (макроекономічні чинники) — економічна та політична ситуація в країні, рівень зростання ВВП, інфляція, девальвація національної валюти, кон'юнктура світових фінансових ринків. Також на фінансову стійкість банків здійснюють вплив і внутрішні (мікроекономічні чинники), серед яких є якість топ-менеджменту, якісні активи, співвідношення активів і пасивів, ризикована діяльність банку, обсяги непрацюючих кредитів, недостатній рівень капіталу та інші.

4. Оцінка тенденцій у динаміці показників фінансової стійкості банків банків засвідчила, що з початку оголошення воєнного стану в Україні банківський сектор продовжував активно і стабільно працювати на ринку

банківських послуг. Зменшення кількості банків до 62 у 2024 році не вплинуло негативно на роботу банків. Обсяги активів і пасивів банків продовжували зростати, а якість активів продовжувала збільшуватись. Також прибутковість та рентабельність банківського сектору України знаходиться на достатньому рівні. З огляду на те, що прибутковість банків є високою, з кінця 2024 року їм було запроваджено податок на прибуток у розмірі 50%. Однак, як свідчить аналіз, капітал банків залишався на достатньому рівні.

Отримання статусу кандидата до ЄС створило основу для впровадження рекомендацій Базельського комітету з нагляду та регулювання нових нормативів капіталу банків. Відповідно рекомендацій ЄС, норматив достатності капіталу банків в Україні повинен дорівнювати — РК — 10%; К1 — 7,5%; ОК1 — 5,75%. Дані показники на рівні ЄС є дещо нижчими, зокрема РК — 8%; К1 — 6%; ОК1 — 4,5%. НБУ зазначає, що встановлення мінімальних значень достатності капіталу на рівні ЄС здійснюватиметься в подальшому з рахуванням стану банківської системи та повноти впровадження вимог ЄС. Проведений аналіз тенденцій та динаміки обсягів капіталу за 2022-2024 роки засвідчив про дотримання банками встановлених регулятором нормативів.

5. Аналіз показників ліквідності банків, яка є однією з основних складових забезпечення фінансової стійкості показав, що ліквідність банків не викликає у регулятора занепокоєння. Запроваджені в Україні ще у 2018 році нормативів ліквідності LCR та NSFR сприяли наближенню вітчизняного банківського регулювання та нагляду до європейських стандартів і, як показує аналіз, посилили ефективність функціонування банківського сектору України загалом. Це також сприяло удосконаленню корпоративного управління банком, збалансуванню короткострокових та довгострокових активних і пасивних операцій та зменшенню обсягів непрацюючих кредитів. Показники нормативів ліквідності LCR та NSFR під час воєнного стану значно перевищували встановлений рівень.

6. Дослідження та аналіз практики використання інструментів регулювання ліквідності показали, що в умовах воєнного стану Національний банк України з метою зв'язування високих рівнів ліквідності застосовував як основні — це підвищення нормативів обов'язкових резервів банків та операції з купівлі-продажу депозитних сертифікатів. Щодо обов'язкових резервів, то вони підвищенні для залучених коштів банками від юридичних і фізичних осіб як у національній так і іноземній валютах. Це зумовлено тим, що обсяги депозитів в банках продовжують зростати. Стосовно депозитних сертифікатів, то проведення таких операцій дозволило НБУ суттєво знизити рівень ліквідності банків, особливо у 2023-2024 роках. Ще одним вагомим інструментом регулювання ліквідності є рефінансування банків. На початку війни, коли банки отримали шок, регулятор активно рефінансував банки. Однак після адаптації банків до воєнного стану рефінансування банків НБУ не використовується.

7. Проведене дослідження забезпечення фінансової стійкості банків України в умовах воєнного стану дало можливість визначити основні напрями її посилення на короткострокову перспективу. Обґрунтовано, що такими напрямками є моніторинг та контроль за дотриманням оптимального рівня ризиків, зокрема ризику ліквідності та фондування, ризику корпоративного кредитування, ризику прибутковості та рентабельності, організаційних витрат. Також для забезпечення фінансової стійкості банків України в умовах воєнного стану потрібна злагодженість зусиль та координації дій усіх учасників ринку банківських послуг: банків та НБУ, а також ефективної взаємодії державних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Непочатенко О. О., Пташник С. А. Фінансовий менеджмент як необхідна складова ефективної системи управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9168> (дата звернення 26 серпня 2024 року)
2. Салькова І.Ю., Санцевич В.О. Економічна сутність фінансової стійкості підприємства. *Економіка і суспільство*. № 16. 2018. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/120.pdf (дата звернення 26 серпня 2024 року)
3. Журавльова І. Фінансовий менеджмент в сучасному вимірі. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. № 4. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/89> (дата звернення 26 серпня 2024 року)

4. Причепя І. В., Михайлова М. О. Сутність і зміст поняття фінансової стійкості підприємства. 2023. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2023/paper/viewFile/16832/14024> (дата звернення 26 серпня 2024 року)

5. Сподіна А. О., Тарасенко І. О. Фінансова стійкість підприємства: сутність та фактори впливу. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2022. № 12 (131). URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20530/1/20221111_304.pdf (дата звернення 27 серпня 2024 року)

6. Рисін В. В. Фінансова стійкість банку: чинники та особливості її забезпечення. *Ефективна економіка*. 2021. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/3.pdf (дата звернення 28 серпня 2024 року)

7. Фінансова стабільність банків в умовах динамічного макроекономічного середовища : монографія / О. С. Вовченко, С. Б. Єгоричева. Полтава : ПУЕТ, 2021. 233 с. (дата звернення 30 серпня 2024 року)

8. Семенча І. Є. Горбулова Ю. Р. Фінансова стійкість та стабільність у банківській діяльності: розмежування понять та аналіз дефініцій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Випуск 32. С. 81–85. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/65977> (дата звернення 30 серпня 2024 року)

9. Чхеайло А., Кухар Д. Банки сучасного та майбутнього. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*. 2022. № 3 (6). URL: <file:///C:/Users/admin/Downloads/21392-Article%20Text-38877-1-10-20230322.pdf> (дата звернення 30 серпня 2024 року)

10. Спеціальний стандарт поширення даних Плюс (проект). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/jgFCbFeKYGAfBfUF> (дата звернення 3 вересня 2024 року)

11. Федішин М.П., Жаворонок А.В., Ковальчук Н.О. Аналітична оцінка фінансової стійкості та стабільності банківської системи на основі індикаторів. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. № 6 (74). URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/6_74_3_2019_ukr/12.pdf (дата звернення 3 вересня 2024 року)
12. Коваленко В.В., Радова Н.В. Моніторинг фінансової стабільності банківської системи України. *Гроші, фінанси і кредит. Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Випуск 2 (19). URL: https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/19_2019/49.pdf (дата звернення 6 вересня 2024 року)
13. Хома І.Б., Папірник С.Є. Вплив іноземного капіталу на стабільність банківської системи України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1694> (дата звернення 6 вересня 2024 року)
14. Береславська О. І. Банківський сектор України: аналіз чинників неплатоспроможності, банкрутства та ліквідації банків. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2023. № 29 (57). С. 43–49. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/3831/3478> (дата звернення 7 вересня 2024 року)
15. Береславська О.І., Сапальов В.В., Супрун А.В. Бланкове рефінансування як інструмент стабілізації банківського сектору в період воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-196> (дата звернення 26 грудня 2024 року)
16. Вядрова Н. Г. Використання індикаторів фінансової стійкості для оцінки стану банківського сектора. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/103.pdf (дата звернення 20 грудня 2024 року)

17. Коваль Н. Сучасні інструменти забезпечення фінансової стійкості комерційних банків. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. № 1. С. 134–138. URL: <https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/303> (дата звернення 10 жовтня 2024 року)

18. Неізнана, О., Григорук, А., Литвин Л. (2022). Сучасні інструменти підтримки фінансової стійкості України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (39). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-62> (дата звернення 10 жовтня 2024 року)

19. Грудзевич У., Дребот Н. Аналіз ліквідності та прибутковості банківської системи України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2277> (дата звернення 10 жовтня 2024 року)

20. Закон України “Про банки і банківську діяльність” . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 15 жовтня 2024 року)

21. Постанова Правління НБУ від 28 серпня 2001 року № 368 “Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text> (дата звернення 15 жовтня 2024 року)

22. Постанова Правління НБУ від 07.06.2024 № 65 “Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України та встановлення перехідних положень щодо запровадження оновлених вимог до капіталу банків”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-24#Text> (дата звернення 15 жовтня 2024 року)

23. Офіційний сайт Національного банку України. Нормативи капіталу та їх складові. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення 18 жовтня 2024 року)

24. Постанова Правління НБУ від 15.02.2018 № 13 “Про запровадження коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR)”. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-18#Text> (дата звернення 18 жовтня 2024 року)

25. Банківський нагляд. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision> (дата звернення 18 жовтня 2024 року)

26. Постанови правління НБУ від 15.02.2018 № 13 “Про запровадження коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR)”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-18#Text> (дата звернення 18 жовтня 2024 року)

27. Еркес О., Калита О., Сундук Т. Банківська система України в умовах війни. · SCIENTIA·FRUCTUOSA. 2022. №144(4). С. 122–133. URL: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1351> (дата звернення 24 жовтня 2024 року)

28. Рац, О. Дослідження ефективності функціонування банківських установ України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-67> (дата звернення 24 жовтня 2024 року)

29. Еркес, О., & Гордієнко, Т. Нові нормативи ліквідності в системі ризик-орієнтованого нагляду за діяльністю банків України. *Економіка та суспільство*. 2019. № 20. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/17> (дата звернення 24 жовтня 2024 року)

30. Кретов Д., Міндова О. Цифровізація банківського сектору України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2024 № 2(49). С. 223-228. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-35>. (дата звернення 24 жовтня 2024 року)

31. Мороз Н., Червінська О., Наквацький М. Розвиток банківського сектору України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. URL: DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-41>. (дата звернення 26 жовтня 2024 року)

32. Базельський комітет з банківського нагляду, Третя базельська угода (Third Basel Accord). URL: <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm> (дата звернення 26 жовтня 2024 року)

33. Мазутка Я. Що відбувається з українськими банками під час війни. URL: <https://nabu.ua/ua/yaroslav-matuzka.html> (дата звернення 26 жовтня 2024 року)

34. Скоропад І., Заверуха І. Сучасний стан банківської сфери роздрібного бізнесу в Україні та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4478> (дата звернення 30 жовтня 2024 року)

35. Звіт Національного банку України “Про фінансову стабільність”. Грудень 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H2.pdf?v=11 (дата звернення 26 грудня 2024 року)

36. Огляд банківського сектору. Лютий 2023. НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=11 (дата звернення 26 грудня 2024 року)

37. Статистика фінансового сектору. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення 26 грудня 2024 року)

38. Норматив довгострокової ліквідності NSFR починає діяти з 01 квітня 2021 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/normativ-dovgostrokovoyi-likvidnosti-nsfr-pochinaye-diyati-z-01-kvitnya-2021-roku> (дата звернення 28 грудня 2024 року)

39. Обов’язкові резерви. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/money-market/reserve-requirements-chart> (дата звернення 28 грудня 2024 року)

40. Статистика фінансового сектору. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#2fs> (дата звернення 28 грудня 2024 року)

41. Концепція оцінки стійкості банків у 2025 році. Національний банк України. URL:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Stability_assessment_pr_2025.pdf?v=11

(дата звернення 28 грудня 2024 року)

42. Рейтинг стійкості банків за підсумками 3 квартала 2024. URL:

<https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/> (дата звернення 28 грудня 2024 року)

ДОДАТОК А

Сумарні активи українських комерційних банків з 2008 по 2024 рр. (млн. грн.)

	Активи (усього)	Надані кредити	Кредити суб'єктам господарювання	Кредити фізичним особам	Резерви за активними операціями банків
На 1.01.2008	599396	485368	276184	153633	20188
На 1.01.2009	926086	792244	472584	268857	48409
На 1.01.2010	880302	747348	474991	222538	122433
На 1.01.2011	942088	755030	508288	186540	148839
На 1.01.2012	1054280	825320	580907	174650	157907
На 1.01.2013	1127192	815327	609202	161775	141319
На 1.01.2014	1278095	911402	698777	167773	131252
На 1.01.2015	1316852	1006358	802582	179040	204931
На 1.01.2016	1254385	1009768	830632	175711	321303
На 1.01.2017	1256299	1005923	847092	157385	484383
На 1.01.2018	1336358	1042798	870302	170938	516985
На	1360764	1118618	919054	196634	555871

1.01.2019					
На 1.01.2020	1494460	1033539	822020	206761	492069
На 1.01.2021	1822814	963664	752503	199556	375459
На 1.01.2022	2053928	1065347	795513	242633	278774
На 1.01.2023	2353592	1036129	801327	209944	368091
На 1.01.2024	2942806	1024852	783864	222590	370600

Джерело: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/active/>

ДОДАТОК Б

Сумарні пасиви українських комерційних банків з 2008 по 2024 рр. (млн. грн.)

	Пасиви (усього)	Статутний капітал	Зобов'язання банків	Кошти суб'єктів господарювання	Кошти фізичних осіб
На 1.01.2008	599396	42873	529818	111995	163482
На 1.01.2009	926086	82454	806823	143928	213219
На 1.01.2010	880302	119189	765127	115204	210006
На 1.01.2011	942088	145857	804363	144038	270733
На 1.01.2012	1054280	171865	898793	186213	306205
На 1.01.2013	1127192	175204	957872	202550	364003
На 1.01.2014	1278095	185239	1085496	234948	433726
На 1.01.2015	1316852	180150	1168829	261372	416371
На	1254385	222170	1150672	318568	402137

1.01.2016					
На 1.01.2017	1256299	414668	1132515	369913	437152
На 1.01.2018	1336358	495377	1172761	403927	478565
На 1.01.2019	1360764	465532	1205114	406166	508869
На 1.01.2020	1494460	470712	1293606	498156	552592
На 1.01.2021	1822814	479932	1612174	646491	682029
На 1.01.2022	2053928	481535	1798250	758434	727022
На 1.01.2023	2353592	407021	2135043	889526	933553
На 1.01.2024	2942806	404751	2646009	1260155	1084281

Джерело: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/passive/>

ДОДАТОК В

Рейтинг ТОП-10 стійкості банків за підсумками 3-х кварталів 2024

№ п/п	Назва банку	Загальний рейтинг	Стресо- стійкість	Лояльність вкладників
1	Райффайзен Банк	4,33	4,1	4,8
2	Укрсиббанк	4,28	4,1	4,2
3	Креді Агріколь Банк	4,27	4,3	4,1
4	Кредобанк	4,10	4,0	4,3
5	ОТП Банк	4,00	4,1	3,8
6	Приватбанк	3,93	3,6	4,0
7	Прокредит Банк	3,84	3,8	3,7

8	Універсал Банк	3,82	3,0	4,9
9	Ощадбанк	3,76	3,0	4,3
10	Укргазбанк	3,70	3,6	3,6

Джерело: <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/>